

И. И. ИВАНОВ и М. В. ДУБРОВИЧ

В О Д
Квмдодм

1900-1901

1194

Н. І. Іванов да Н. В. дубровін.

Коми-3

3-1666

ВÖР КЫЛÖдÖМ

Г.П.Б на обяз. экз.

Лигр 1931 год

Акт №

18194

КОМІ НІГА ЛЕҢАНИН
СЫКТЫВКАР 1931

8-НМОЛ

Иванов и Дюбровин — сплав леса

перевод Е. Шахова. Отпечатан в типогр.

коми-Гиз-а в количестве 6000 экз.

заказ № 5421 облит № 200

г. Сыктывкар —

1931 г.

Вөр овмөс нуөдөм да кылөдчан уж

Міјан озырлун вөр Сөветскөј Сојуз став муыв странајас пөвсын вөр запасөн сула-лө медга первојја местаын. СССР-ын ылөс сертыс арталөмөн вөраін местајасыс лыффысö 800 мільон гектаров. Сіјө лоө мірөвөј вөр запаслөн којмөд жүкөн-ыс. Почө мөвпавны, мыј вөрыс міјан нөшта-на унжык. Міјан сојузын медга уна вөр запасыс лыффысö Вој-вывлаңын да Сібырын. Тајө-жө вөраін рајонјассө мед-га-на омөла відлалөма (обледујтөма). Та вөсна-жө став вөр запассө арталігөн зев ыжыд местајасөн шыб-лаасö нурјас да сотчөм інјас вестө, кың шуны लोक шогмытөм вөраін местајас жүрө.

Міјанын вөрөн озырлун быдөн адзөны. Асоыным вөра овмөснымөс мі воыө воө бурмөдам да пагкодам, Сөмын сы понда вөрлыдыс міјан странаығоз чін, лоө мөдарө—быд вога выль петасјасыс (пріростыс) міјан војвылын да сібырлаңын јона уна быд вога вөрсө віқөм (рөскодујтөм) дорыө. Татыған СССР вермө сувтны медга крепыда став государствојас кост вөр-овмөс нуөдөмын.

Мукөд странајасын-жө вөра інјасыс зев өдјөн чінөны. Воыө воө сіјө бырө. Богтам-көт Амерікаөс. Сені быд воө вөрсө пөрөдөны да нуөны кујім мындаөн унжык, мыјдөм вонас петө (чужө) выль пујасыс. Вөр вылас-жө коланлуныс (спросыс) воыө воө кыптө.

Со мыјгіжө. Рытывывса вөровмөс куза јевропаса буржуазнөј економіст—Вернер Зомбарт:

Коркө Соједѣннөј Штатјаслөн вөр улын плөщ—
щадыс лыддыгывліс 822, 238. 000 акр, Тајө лыдпасыс
өні жыңыс мында бырөма. Öні вөр улын плөщщадыс
лыддыгысө-һін сөмын 469. 475. 000 акр. Вөрсө ужа-
лөмыс, віҙөмыс кыптөма ташөм ногөн (мільон футөн):
1869 воын . . . 12. 756 1899 воын . . . 34. 787
1879 —“— . . . 18. 091 1909 —“— . . . 44. 510
1889 —“— . . . 23. 842

Лыддөны, мыј Америкаын вөрпулөн быд вога пе-
тасыс верстајтө сөмын 200 мільон тонна, а вөгөгөрөс
віҙөмыс куім мындаөн уңжык“. (Зомбарт. Современный
капитализм. Том, I-й полутөм, стр. 276). Вөдө сїјө-
жө автор вөгөгөрөн вөр віҙөмјас куға сөтө сөщөм
лыдпасјас: Англыјаын XIX-d нем заводітчігөн вөгөгөрөс
вөр віҙөм быд душ вылө вөлөм угө—0, 224 кубомөтрө.
XIX-d нем шөр вылын—0, 168 кубомөтрөн. Öнїја ка-
дө—0, 336 кубомөтрөн. Германијаын вөгөгөрөс вөр
віҙөмыс быд душ вылө угө 0, 532 кубомөтрөн. Зомбарт
гїжө: сїзкө, сөщөм странаын, кызі Германијаын, öнїја
кадө вөрсө віҙөны 2-3 мындаөн уңжык, мыјдөм вөлі
віҙөны во 100 сажын. Öнїја кадө Германијаын став
плөщщаф улас вөр улын лыддыгысө 17,8 прөчөнт,
көза улын—56,7 прөчөнт, турун пуктөм улын—15,8
прөчөнт. Бөстны-кө öнїја вөр віҙөмсө да сїјөс-кө
јөщө кык мында ыждөдны—вөр плөщщаф улө нов-
мас сөдтыны һөлөд јукөнсө көза да турун пуктас
мөстајас улыс. (Цит. соч., стр 281).

Та выјөз воөм мыөті Америка, сїз-жө і бөрја во-
јаснас Германија—кодї гөһмис аслас вөрнас—воісны
сы выјөз, мыј кутісны вөсїгтө куҗа һөрјасыс да шөг-
мытөм вөрыс прессујтөмөн вөчавны іскусственнөј пөвјас
да мукөд пөлөс пуа көлуј.

Тазөн капіталістјас көсјөны ескө мынтөдчыны
міјан СССР-ыс вөр сырјө һөбөмыс. Көт кызі капіта-
ліст-мір озмудрітчы мынтөдчыны СССР-са завісімоост
улыс, сылы тајө завісімоостыс һө мынны. Міјан ыжыс

страна, кѳні план гертї стрѳігчыозѳ сѳтсїалїстїческѳ
овмѳс, вѳр запасѳн став мїр вылас пыр кутас лоны
первоја вѳр гетьг местаѳн.

**Вѳрвыв крај СССР-
ын медѳа уна вѳр
лезыѳ.**

1928-29-д воын став Сѳвет
Сојуз пагта вѳрлеѳдыс вѳлі 34
мїллон кубометр. Та пїыг Вѳрвыв
Крај леѳс 11 мїллон кубометр.

Вїтвоза план помасан воѳ—1932-33 воѳ ставсојуз
пагта вѳрлеѳдыс лоас кыпѳдѳма 90 мїллон кубометрѳѳ.
Тажѳ лыдпассыс 65 мїллон кубометрыс вѳѳ Вѳрвыв
Крајлы, лїбѳ ставсојузса вѳрлеѳан планыс 72,2 прѳцент.
Таган гѳгѳрвона, кушѳм тѳдчана крајувса овмѳсыс
ставсојузса овмѳсын да кушѳм гырыс моҗас сы вылѳ
пуктѳма вѳрлеѳдымын. Вѳровмѳс нуѳдѳм куѳа партїја
да правїтелство ыҗыд надеја кутѳны Вѳрвыв Крај вылѳ.
Колѳ шуны, Крајлѳн тырмѳ став торҗыс, верманалуныс
партїјаѳн да правїтелствоѳн пуктѳм моҗассѳ олѳмї
пѳртѳм вылѳ. Вѳрвыв Крајлѳн бур, вылын качествѳа,
пыдѳстѳм вѳр запасыс збылыс лоѳ „жемчужїнаѳн“
страна пыщса вѳр овмѳсын.

Татчѳ абу лїшнѳј каҗтыштны сїјѳ тор. Коркѳ.
важ пѳрајас дырҗї капїталїстҗас пуктылїсны став вынсѳ,
медым кутны җе леҗны Вѳрвывса вѳровмѳс кыпалѳм.
Најѳ вермылїсны кутнысѳ. Вѳрвылыс секга пѳрајасын
вѳр петкѳдѳмыс 8 мїллон кубометраыс вылѳ езі каҗ-
лыс. Вѳр пїлїтан заводҗасын воҗѳгѳрға пїлїтѳмыс 360
курс стандартыс вылѳсѳ ез-жѳ кыптыз. „Леснѳј де-
партамент“ нуѳдлїс сещѳм вїз, медым вѳрсѳ петкѳд-
лїсны бѳрҗѳмѳн, медбурсѳ (выборчнѳј рубкаѳн). А
сїјѳ лоѳ вѳрсѳ кѳстѳм, бырѳдѳм. Оѳ кор вѳрсѳ сорї-
костыс пѳрѳдѳны, секї куҗїм мында щыкѳ да коҗмѳ
сугҗса пуыс, мыҗдѳм пѳрѳдчыгѳ вѳрыс. Асҗыныс пык-
ѳѳмсѳ, Вѳрвылын вѳрлеѳѳм паскѳдѳм куѳа „леснѳј де-
партаментын“ вѳлі шуѳны: быд во вылын кѳ-пѳ пас-
җѳдам вѳр кералѳм вермасѳ сетыс вѳрыс кушѳѳ бырны.

Кызі мі төдам, најө вөр бырөм вөсна ез віглыны, а медға вөлі вігөны сіјөн, медым не ворсгыны барышјасгыныс. Војвылын вөрөвмөс паскалөмыс пыкған політікаыс нуөдөылөма помещшікјас—лесовладельчјас колөм серті да Россіјаса тсентралнөј да рытыгвывса лесопромышленнікјас колөм серті. Тајө элементјасыс, кодјас медғасө пукавлісны правтєльственөј составын, гө-гөрвоісны, мыј војвыввөр паскөдө, вөлі лучкі адқоны лыд-дысгө казна улын, јона вермас кучкынызепјасө. Сіқкө војвылын вөр овмсө кыпөдөм дорыс аслыныс зепјас дор сулалісны, көт і ущерб лөб казналы да.

Сардырға леснөј ведомстволөн ташөм політікаыс, колө шуны, өті ногөн вајыштіс сөветскөј государстволы мыјкө мында і пөльзотор. Міјанлы „казнаған“ шеді зев уна, мувылас медға бур, вөрзөдлытөм вөраін местајас.

Міјан јујас да вөр кылөдөм. Вөр овмөс кыпөдөмыс медға јонасө сөлө јујас ылө, кызі вөрсө петкөдан медға бур тујјас ылө.

СССР-ын став јујасыс кузтанас лыддысгө 375 гурс кілометр куза. Војыв Крајын став јујаслөн кузтаыс 95 гурс кілометр гөгөр. Тајө лыдпасјас сертіыс тыдалө: кущөм уна, да колө шуны, бура вожавлөма ва тујјас Војыв Крајын.

Војыв Крајын став јујасыс лыддысгө 2,000 гө-гөр. На піыс вөр петкөдөм улө богтөма сөмын-на 854-өс. Мукөд јујасыс відчыгөны-на асгыныс өчөрөд-нысө. Вөзө ылө најө сетөны нађеја, кор сіјө став јујас ылас кутас леңгыны керјыс—Крајлөн кылөдчан уж кыпалас вөвлытөм выјө.

Кызі војдөр, сізі-жө і өні, кер петкөдөм сувтө медға донтөма ва тујөд кылөдөмөн. Ва туј—сіјө медға бур туј вөр петкөдөмлы. Аслас донтөмлунөн да бур-лунөн ва туј озвермы өтвыјө угны көрттујкөд. Сөмын ва тујнас кужны колө пөльзујтчынысө. Кер кылөдігөн—мед вөлі өтпырјөн уна да өдјөн петө.

Весігтö капіталіст странајасын, көнјасын мiјанын дорыө вөрлеңан кылöдaн ужсö бура-нын сувтöдöмa— кер петкöдöмын көрттуј оз-на вермы воңсагны ва тујкöд. Тајö торсö поңö адңыны Шветціјаыг. Мыјла көрттуј оз вермы воңсагны да вылынжык лоны вa-тујыг, сiјö вiгтавсö сiјөн: öтiкö, көртујјас оз вöчгыны јујас бердö матö, пыржык вöчсöны јујасгыс бокö; мöдкö, рытивыв странајасын ва тујыслөн куңтаыс јона уна, көрттујјас куңта дорыө. Богтам-көт Швет-сiјатö-жö, сeнi ва тујыс көрттујгыс кык мындаөн-на унжык.

Сöветскöј Сојуз јылыг, көнi көрттујыс зев на слаба нужöдчöмa, јона горнiтнысö нiнöмла: көрт-тујлөн став куңтаыс лыдфыгсö 75,720 кiлометр куңа. Тајö лыдпас сертiыс зев-на уна оз тырмы весiг Вој-ыв Крајувса јујас куңтаö.

Колö шуны, вөр петкöдaн баржајас, суднајас груз тöрöм сертiыс сувтöны зев донтöмa, вагонјас дорыө. Сарскöј правiтельство дырјi-на öтi тонна груз лыбöм јурö баржајаслөн доныс вöлi кaјö 9 шaјт гүгөр, а ва-гонјас вöчöмлөн-нын — 75 шaјтöң.

Омöл бокгаңыс мiјан кылöдчан јујаслыс колö ад-ңыны налыг первобытногтсö. Медга-нын тајöс колö шуны мiјан крајувса јујас куңа.

Öнöң јујас весалöм вылö рöскöд мунлiс медга еща. Мiјан крајын јујас весалöм заводiтчiс сöмын-на 1926-öд вогаң. Сiјö воын сетчö вöлi вiңöмa 24.000 шaјт. 1927 воын — 87.000 шaјт. 1928-öд воын сы вылö прaмeјa-нын лoл вiңöмa — 347.000 шaјтöң.

Јујаслөн нагрузкаыс абу-жö-на тырмымөнја. Јешцö зев-на ылын воöдчыны, мыјтöм поңö кыпöдны јујасыс-лыг грузоподјемногтсö. Ва тујјас јона-на колö бурмö-давны. Тöдчана выјöң јујас весалöмөн да бурмöдöмöм паскыд тујјас воггöны војывса кылöдчан ужын. Мi-јан јујасын ужавнысö оз јонасö i ковмы. Колöны сö-мын кокнiдiк прöстöј ужјас (мелiоратсiја), неуна веса-

лыштөмјас да кырөдчөмјас. Сы вөсна ва тујјас бур-
мөдан мојјассө позана вөчны, регыд кадөн оломө
пөртны.

Огө-кө ми бурмөдалөј асгыным јујаснымөс, сөкыд-
торјас суас секи мијанөс локтан вөр кылөдан војасын.
Локтан војасын вөр лежом јона-нын ыждас. Сегань—
ыжыд нагрукажас кылөдчан јујас вылө. Мијанөс секи
вајөдас вөр кылөдан ужјас вылын ужалыөјас вын суз-
ытөмө, огө-нын арталөј сјјө лишнөј рөскөдјассө, көд-
јас лоасны секга кылөдчөмын.

Вылмөдам тајө став ужсө

Вөркылөдан уж вылө Војвыв
крајын колө збылжыка да буржы-
ка вижөдлыны, сјјөс медга первојја
мојјасө сувтөдны. ССС-са вузаван вөр овмөсын (ек-
спортын) сылыг төдчаналунсө быдөн-нын төдөны. Сө-
мын мијанын вөр кылөдөм, локторјассө нинөм сажөдны,
мунө некытчө тујтөма-на. Ужалам пыр-на важ фед-
јас ногөн (примитивнөј способөн). Туан бур васө испол-
зутны кужтөмла кылөдчан уж, вылө суктам вывтү уна
лишнөј јөзөс, којам нем думажттөг лишнөј рөскөдјас.
Моллөн кылөдчөм мунө нөти весавлытөм, лөбө муртса
мында весавлөм јујасті. Сени керјас пөвсас сорлагөны,
өтгудыртчөны быдгама пөлөс ва кылачјасыс, лөпјасыс
да нөжмөдөны мол петөмсө. Сы вөсна сетчөјасө лиш-
нөј јөз чукөрмө. Колө кызмөшнө вермагны керкылөдөм-
сө дөнтөммөдөм вөсна. дөнтөммөдөмсө колө гөгөр
воны сјјі, медем ешажык јөзөн уна да өдјөн вермим
кылөдны вөрсө. Быд керјурө өти ур дөнтөммөдөм ге-
тас ескө народнөј овмөсын уна мильон вижтөм лиш-
нөј сөм.

Војвыв Крајын өнөз вөркылөдөм мунлис важ фед-
јас самөн—өти рада плытајасөн. Өти рада плытајассө
пурјалигөн вөрыс зев еша төрө, а местасө зев ыжыда
боотө. Оз вөј. Ыжыд тураса вөсна, оз вермы бура да
өдјөн кылавын. Сјјөн сјјө і лыфдыгө важ федјас са-
ма кылөдчөмөн. Ми төдам-нын, револутсјаөз мијанла

дорыг вöрыс пöрöдчыліс да нувiвліс куш „шлiвкiыс“. Бөрjöмөн медга ыжыд да jадрөн вöрыс. Сiңөн вöлі бурмöдöны, сорлалöны заграничаса рынок вылын фин-ландiјаса да шветсiјаса вöснi пöлөс вöрсö. Вöјвылыг вöрсö лыднас петкöдлісны зев еща. Сывöсна лесопро-мышленнiкјас ез бурмöдлыны вөр кылöдан ужсö, ез тöждыглыны сiјöс механизирујтны. Налы тырмö вöлі ужалыг выныс секга нога кылöдчöм вылас.

Öнi, гырыг öдјасөн сoтciалистическöј овмöс стрö-итiгөн, вөр прöмышленностсö воыг вöвöвлытöм выјö кыпöдiгөн, öнi, кор мi сувтöдам могөн — нöтi сувтса пу не кoстыны да сiстыны мыр жылö — мi огö-нын вермöј колтчыны важ гама ужалöмö, кызи вөрлeзö-мын, сiң-жö i вөр кылöдöмын. Важсö зiкöз колö жу-гöдны да нa местаö пыртны выл техника, выл ужалан гам. Колö сурны — дај сурасны — выл техникасö тајö ужјасö пыртысјас, выл ужалан ногсö лöсöдысјас. Вөр кылöдан уж вылын, кызи i мукöд ужјасын-на, пом-нi дор-на сурасны, кыптасны сещöмторјас, кодјасöс колöны-нын мöдар путкылөн бергöдны. Кад-нын тајö уж-јас вылыг жугöдны важ ужалан ногјассö да повтöм пырыг пыртны татчöјасö вылторјас — выл техника да выл ужалан гам.

II. Мольён кылөдчөм

Мижан војвывса керкылөдөмын меґа төдчана мес-
тасө бостө мольён кылөдчөм. Мөднөгөн-кө шуны —
керсө пурјавтөг кылөдөм. Тазисө сортөвөј кер кынзї
кылөдөны щөщ пес кражјас, шпалјас, шпал керјас-ї.
СССР-ын вель уна рајонјасын вегігтө вундалөм-пот-
көдлөм песплакајас пурјавтөг кылөдчыгөны.

**Отводнајас
(бонтјас)
вөчалөм.**

Мольнад кылөдчыны лөсыд сө-
мын жужыд кырја јујасын, кырјыг
ва петавлытөм јујасын.
Ташөм јујасын кылөдчыны поґө
заводитны пыр-жө, лїбө регыд мыгтї ва вогсөм
бөрын. Сїзөн кылөдчан кадсө поґө бостны унжык. Се-
щөм јујасыг ещажык јөзөн дыржык кадөн поґө пет-
көдны вөрсө.

Абу ташөм кырјыг петавлана јујасын, сенї кырјыг
ва угөмсө бара-жө оз поґө вїдчыгны. Ваыс кырғыс угө
зөмын-нын кос ва коґ вылын. Öнї воґґа дорыг јујас
вылыд јона-нын ыжыд нагрузкаыс, јона-нын уна леґ-
ыгө вөрыс. Сїз-кө кырјыг ва угөм вїдчыгөмөн вер-
мас косө колны кызвын леґөм вөрыс. Ташөм јујасын
керсө петкөдны колө ыжыд ва дырјї-жө, кырјыг пе-
төм ва дырјї.

Сы понда керјыс мунїг кежлө öтар пөлыс лїбө кык-
нанладор пөлас вөчөны отводнөјјас (бонтјас). Вөчөны
сїјөс сортөвөј керјасыг-жө 3-4 кер паґта вежа вежөн
помјассө лүкөдөмөн клач улын. Отводнајасыс колөны,
меґым керјасыс ва тујгыс ез вермыны петны. Пөлөј-
јасө да тыкөлајасө меґ ез пырны. Сїз-жө ї ојдлана

вiрјас былö да гортјасö меd ез разавны. Отводнаыс крепытчысöö јакөрјас јылö, лiбö свајажас јылö. Отводнајас пыр кылöдчöмсö модаөн богтöма Ленинград областувса Костромскöј округын (Унжанима ју былö уган вожјасын) да мукöдлаын, көнi мунö мольтөн кылöдчöм. Отводнасö мукöд дырјi öтпомгөн нужöдöны велуна километр куға. Сiзöн отводнаыс вöрсö разалöмыг вiзöм кынзiлöгалö щöщ ужалыгјаслы ветлан посвилö. Ужалыгјас отводна куғаыс летчиг моз јöткалöны керјассö да мездалöны запорјассö. Тајö вiгталöм отводнајасыс вöчгöны сiјö-жö кылöдан керјасыг.

Кор отводнајасыс оз кутны ковны—керјыс мунас кушсö, лiбö ваыс кырјыг усö, секi отводнасö бöр разöны да јöткалöны керјассö ваас. Тавылö ыжыд рöскödjас оз петны. Став рöскöдсö арталöмөн (рöскöдјасас пырöны: ужöдöмыг мынтыган дон, пурјасан материал вiзöм дон да снагтлөн амортизатсија, кодi вiзгыгö отводнасö крепытöм былö да јакөрјас помö). Километра куға вöчöм сувтö 100 шайт гөгöр.

Кызи заводитчыöö да мунö мольтөн кылöдчöм Ми воzza вiгталöмгис-нин ад-
зим: мольтөн кылöдчыны позö көт-
кущöм јујасын, меd сöмын ыжыд-
ва дорјыс керјасыс төрöны вöли бергöднысö. Вегигтö меdга омöл јујасас оз вермы сувтны мольтөн кылöдчöм. Став мыжödjассö (препјатс-
вiјöјассö) позö бырöдны муртса мында јујассö бурмө-
дыштöмөн, ратсионализатсија нуöдыштöмөн. Мөдно-
гөн-кө, кылöдчан ужсö сувтöд ны сiзи, меdым көткыз-а,
керјыс вöли петö.

Мольтөн кылöдигөн керјасыс ас вöласыныс пур-
јавтöг кывтöны. Дорö колöмгыс да тыкöлајасö пы-
рöмгыг вiзöны тувсалыгјасыс. Ју јывiасыг мольтөн
петкöдлiгөн керјыс кывтö ју тырнас эескыд поромөн.
Сы понда тувсалыгјасыс торјöдчöны партијажасөн да
нуöдöны асланыс торјөн богтöм поромјасөн. Керјыс

мунөм серті і мунёны тувсалыз јасыс. Мед бёрын вөтчёны „бөжјөткыјас“

Бөжјөткыјас ас бөр выланыс тодөмөн өті кер-
һин оз колны. Нәјө леңёны берөгө когмөм керјассө,
кыскалоны гөртјасыз, туплөдлөны быдса көјјас во-
мөн. Сіңөн став леңөм вөрыс кушөң летчө угтјөлаң. Угтө-
ан керјыс сувтө запаңө. Запаңгаң һедыр сулалөм
бёрын—өпөт леңгыгө воңө. Мөд паскыджык ју вылө,
кытыг ваыс кырјыс угас да позны кутас молһас кы-
лөдны. Сіјөн і угтөас сувтөдлөны поромсө. Лыбө пы-
рыг-пыр-жө сені заводјтасны пурјавны. Сені запаң
улыас вөчёны воротајас да быд ворота помө пурјасан
көшөлјас. Сіңөн быд аслыс полөс кер пурјалёны торја
плытајасө воротајаспыр сортірујтөмөн торја көшөлјасын.

Тащөмі, жеңідіка висталөмөн, молльөн кылөдчөм.
Збылавывсө-жө сіјө јона-на вежлаассө јујас сертіыс.
Молльөн кылөдчөмө кодар-һебудь бокгаһыс інмө: һөж-
јөн туан ва, ічөт ва, вывті өдјөн туан ва, вывті өдјөн
уган ва да с. в.

Тајө ставсө пыдды бөгтөмыс өтдор-молльөн кы-
лөдчөмлөн успехыс щөщ-і сіјө ужсө нуөдыгјас сәјын.
Колө кужны везкөдлыны сіјө ужһас. Колө бур кадас
слөјмыны кывтны. Колө кужны јуклыны јөзсө торја
ужјас вылө.

Молльөн кывтігөн паныдагөлоны быдөма ҳескыд өпас-
һөј інјасыс: друг гөрдәаалана чукылјас, діјас, лөпјас
да сің воңө. Сещөмінјастыс керјыс оз-һин вермы бура
кывтны, чукөрмө вевгасөмөн пыдөсөзыс поромітө.
Сещөмінјасас колө воңывв гуежык пігкөс ужалыгјасөс
сувтөдны да тырмымөңја һерт.

Сещөм местајасө, кыті јуыс озжык чуклөдлы, бе-
рөгыс жужыд кырја, вөрыс мунө запорітлытөг, сетчө
ужалыгјасыс ҳік оз ковны, лыбө морт мөд сөмын.

Ужалыг партіјајассө колө котыртавын 10-15 морт-
јасыз да сіјө партіјаас мед быт вөлі індөма өті піг-
көсжык, важыга ужалыз мортөс.

Тажö ставыс бöрын колö индыны: i ciјö тор. Кушöм бы ез вöв пискöс да сур калöдчан ужнас вескöдлыгыс, сылы быт на колö бура кывзыны ужалыгјас кост төл-кујтöмјас вылö. Пыды пуктыны налыс бур indödjassö, важыга опытјассö сетчöс јöзлыс. Быд јулөн-öд пöстi ем кушöм-ныбуд аслас торјалан торјас (особеннозтјас). Ciјö торјалöмјасыс вермас бокö колны ужнас вескöдлыс төд вылыс, перво-лi мы-лi-на ciјö ју вылас-да. Сы понда зев колана тор да зев бур, став ужыс-кö вöли мунö ужалыгјасыскöд горнитчöмөн. Вөр кылöдöм куца став вопросјассö производственнöј совещаннöјас пыр артмөдчöмөн. Производственнöј совещаннöјас вылын ставсö колö пыдыгаң артыштлыны, гөгөрбок артавы да став ужалыгјасыскöд бöрынас öткывјö воöдчыны. Лубöј мортлы, весигтö зев-нын опытнöј мортлы, производственнöј совещаннöјас сетö зев уна вылторјас, kodјасöс ciјö бöрынас зев бура вермас нуöдны ужын. Сöмын ташöмнога ужөн, став ужалыгјас костын горнитöмөн, налыс возмöстчöмсö кыпöдöмөн, сotsialistическöј ordјысöм нуöдöмөн, сетас ыжыд нафöја вөр кылöдан уж бура мунöмлы.

Катiшщöјас (Керчöвталанiнјас)

Мырјылыз пөрöдöм да вöчöм керјассö ју дорö кыскалöмыс мунö төлын.

Јуыслөн сыладор пöльс—беррöгыс, корадас лöдыггö кыскалан керјасыс, шузö катiшщöөн.

Катiшще улö јудорыс бура весјыгöö. Пујасыслөн мырјасыс мед вöли му бердöдöдыс щöщöдöма. Медым катiшщöгыс воца воц керјасыс ез разав—катiшщö местаыс бөрјыгöö ваөн ојдлытöм iнјасö. Матыс-кö сещöм кырја местаыс оз сур—пöчö кыскавны i ојдлана местајасö. Сöмын сещöм местајасö кыскалiгөн мед вöли матыгтчö кыскагöмыс, тујыс, а оз ылымы. Бунтјассö колö лептыны уна вевöн, мед тувсовја ваыс ез вермы кыпöдны, лiбö снастјасөн крепiтавы разалöмгыс.

Өтi жу вылас катiшщöжассö колö торjöдлыны уна пельö, медга-нын öнi ыжыд заготовкажас дырji. Колö пыфди боотны, кыскасан ылдасö. Колö i сijöтор пыфди боотны, мед егкö, лоас-на-кö сетчö вөрлежöмыс, мöдыг выллаö ез ковмы керавны. Важ весалöм местажасас почыс кыскавны. Катiшщö местаөн колö медоасö кузтанас нужöдчыны, а оз пастанас. Вöрсö туплалöмыс донтöма сувтö да ödjөн муно сöмын-öд секи, кор ваöжыс матын туплавнысö.

Колö егкөн, медем катiшщöлөн пагтаыс жуа-ныс да өөртöжыс 40 метрыг ылыныс ез вöвны. Коржö вөр туплаланыс jона ылын, вөр туплалöмсö öd-жöдöм могыг лолывлö iспользуjтны вола уж, вöлөн туплöдлөм. Öд, вöвжасыд быдлаö оз-на гурны, даj вöвнас ужалöмыс сувтö вывти донөн.

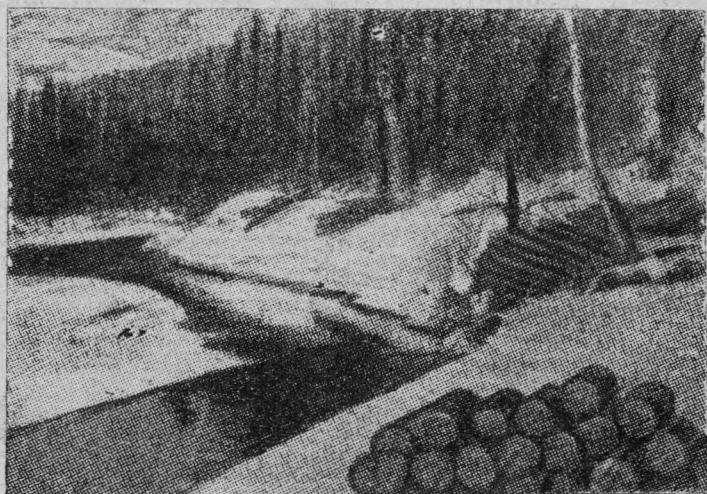
Катiшщöжас вылын зев-кö местажасöмыс жескыд—пожö керjассö лептыны уна радөн. Керjассö лöдны колö жу кузта ногыс, а оз жуыслы пöмвылөн.. Жу кузта ногыс лöдöмөн керсö ваас туплалигөн оз ковмы бергөрлыны. Бергöдлöмнас бозтö лишнöj кад, лишнöj ужалыгжасöс, а сiжөн лишнöj рöскödjас. Сы понда уна рада бунтjассö лептигөн быд кер суда колö нужöдны пощ коф уjtжас да сы вылö лептыны керjассö, а оз утjастöг керjассö мöдног помөн лептыны.

Бунтjассö лöгöдны колö öтарö жылөн. Бунтыг-бунтö вöчавны öтi метра пагта костторjас, а вöла туjлы jешщö-на паскыджыка. Тажi лöгöдöмнас кокныджык мераjtчыгжаслы да осмотр вöчыгжаслы. Бракуjтöм керjассö, стрöлевöjö бозтöм вöрсö, колö лöдны торjөн. Öтилаö лöдöмөн керсö примитыгжасыс оз вермыны жансöднысö, абу-кö вундас туjжасас щыкöмин-жасыс.

Катiшщö местажас пожö вöчавны i чöjböра инжасö секи бунтjасыглыг горув помjассö бура колö крепитавны. Мед ез буждыны. Жик вадорöжыс-кö лөжан бунтjассö—вермасны jijas сорыс керjассö разöдлы.

Јі кылалан ваыс бунт помјассö колö вылöжык лöсöд-ны. Ташöм катшщöјасгыс керјассö туплöдлыныс зев кокны. Пејдöдан да кызыс ачыс і летчö. öз ков туплалöм.

Ваö лејигөн катшщöыс керјассö туплалöны морт-јас вынөн. Быд бунт вылö колöны 2 оан да 6 мортöз. Ылын, да јешщö-кö чој паныда, туплавнысö, дерт сещöм інјасад унжык і јöз колöны. Матыгид да чој бöра, лібö везкыд інгыд, ещаөнжык вермасны туп-лавны. Јöзсö колö јуклыны местаіас серті.

Ју бердын жужыд кыр јылын катшщö.

Керсö кылöдигөн катшщö вывсан да помöзыс лöö лун і вој ужавны. Тајисö быт лöö термагны. Сітöгыс вермас вöрыс зев уна когмыны.

Ужалыгјас тырмытöм вöсна-кö кујім оменанас оз поз ужавнысö, колö лöсöдны кык омена вылö. Кык омена вылас-кö-нын оз тырмы јöзыс, колö-нын лöсöдны 12 часга ужалан (бытöвöј) лун. 10 чассö ку-

тасны ужавны, а кык чассö öбöd дырji шojтыштны-
ферт, ужöдöм сертыс-жö i уждонсö лоö мынтынысö.

12 часга ужалан лунö (10 чассö öтырышjö уж-
лигөн да 2 час öбöd дырji шojтчигөн катiшщöыг кер-
яс туплалигөн öтi морт выlö шöр нормајас ташö-
мөг: вагаñ 10 12 метра сажыг быд морт јурö вермöны
тупылтны 150 керјөн, 20-24 метра сажыг—100 кер.
60-80 метра сажыг—50 кер.

Тajö лыдпасјасыс лiшнöјыг-нын петкöдлöны, ку-
щöма колö гөгöрбок артыштлыны катiшщöјас улö
местајас бөрјигөн.

Посñi, векñиfик јујас выlö колö лeзны жеңыд-
жык керјас. Мољлөн кылöдигөн керјасыс мед төрöны
вöли бергавнысö, ез тасасны öтар-мöдар берөгас. Оз-
кö төрны бергавнысö, секi он вермы најöс кылöдны-
сö, öтырышја заторитны кутасны.

Бөрја војаснас керсö иналан рынок вылын ез-нын
сещöма кутны чiганитчыны. Жеңыд понда да вöсñид
понда—инö. Сы понда мi вöртö бура iспользујтöм мо-
гыс, пујассö вермам вундавны кык куҗаөн да öтi пö-
рöдöм пусыс кык керјöз вöчавны. Кылöдчигөн жеңыд
вöрнас, сiз-жö кокñиджык. Медга посñi, векñиfик
јујастi верман мољлөн кылöдчыны.

**Кушöм пöлöс емöг
јујас да јујас сертi
јöзлыд колöм** Мољлөн кылöдчан јујас асланыс
торјалана карактeрјас сертi емöг
ташöм пöлöсјас: алкöс јујас, вев-
тас јујас да гөра кост јујас.

Алкöс јујасыс медгасö емöг СССР-са централ-
нöј рајонјасын да војвыв рајонјасын. Tajö јујасыс
куҗтанас мукöд сикаса јујасгыс куҗжыкöс, медгасö
50-200 кiлометра гөгöрöз. Ју пыдöсыс да берөгјасыс
лыа лакöда, лiбö сој муа. Сы понда тajö јујасыс зев
кöжöг. Ва тујыс јона вешјалö. Вiзулыс тajö јуыслөн
зев лөн, öтi часнас кылöдö сöмын 3-4 кiлометра гө-
гөр. Васö јуöны (богтöны) матигөгöрса тыјасыс да шор-
јасыс.

Алкѳс јујас вылын мольѳн кылѳдчыны кадыс гу-
рѳ лун 30-60 гѳгѳр. Ваыс дыр сулалѳ. Сѳмын јујывла-
нѳдыс ѳдјѳ-жѳ уѳѳ да сеті колѳ термасѳмѳнжык вѳр-
сѳ петкѳдны.

Бевтасвыв јујас медгасѳ емѳс Севернѳј фы-
на да Белѳј морѳ баетјнајасын. Сешѳмјаснас потѳ
лыдыны Солза, Јула да мукѳд јујасѳс.

Тайѳ јујасыс кузтанас жењыджыкѳс первојја ју-
јас доргыс, визувжыкѳс. Визув нырыс пѳшті кык мын-
даѳн вылын. Сы понда тайѳ јујасыс тувсовја ыжыд
ваыс зев ѳдјѳн уѳѳ да сѳзѳн жењѳдѳ кылѳдчан кадсѳ.

Пыдѳсыс тайѳ јујасыслѳн сојѳд сора лыа галкѳа.
Ванырыс пыржык ѳтѳ тужѳд, оз вешјав. Костѳс. Кер-
кылѳдѳгѳн ташѳм пѳлѳс јујасас сѳкыджык-нын. Кост-
јасѳдыс ваыс зѳкѳз-моз, когмывлѳ, он-кѳ бевјав — вѳ-
рыс щѳщ когмѳ.

Сешѳм костјасѳдыс кос ва дырјѳ прѳјѳтѳны се-
щѳм ногѳн: кост шѳрѳдыс вѳчѳны векнѳѳк туј. Ѳт-
мѳдар бокјассѳ понѳны, тельтѳны керјаснас. Тазѳн
векнѳѳк ва тужѳдыс керјасыс лыбны кутасны да вес-
кѳѳлѳмѳн ставсѳ потѳ кост горулѳзыс кылѳдны.

Кор став керјасыс сѳјѳ костгыс лоас кылѳдѳма —
понѳдыс бѳр когавгысѳ да сѳјѳс понѳд керјасыс лы-
банѳнјастѳжык јѳткасѳѳны вѳзѳ.

Ташѳм јујасыс местајастѳ паскалѳны ју дѳнлаѳтѳс
да лоалѳны тыјас. Ты ѳд ѳнјастѳыс ваыс зев лѳна
визувтѳ, лыбѳ зѳк сулалѳ. Сетјастѳ кылѳдѳны сѳзѳ: кер-
јассѳ ѳтчукѳрѳ шлакујтасны да сѳјѳ шлакујтѳм порѳм-
јассѳ јѳз вынѳн, вѳрѳтјасѳн, лыбѳ парокѳдјасѳн кыс-
калѳны визув нырѳзыс.

Ташѳм тыѳдјасыс, ферт лыщнѳј кад бѳстѳны, гуѳ-
ны да керјаслыг ас дѳнсѳ кыпѳдѳны.

Гѳра кост јуас медгасѳ Кавказын да Уралын.
Најѳ вывтѳ-нын визулѳс, мукѳдлатѳыс мельнѳча прудја-
сыс моз лѳзѳны — порѳгјасѳѳс, дѳѳс. Ташѳм јујастѳ
кертѳ кылѳдны омѳла-нын потѳ.

Міжанлы ковмас горнітны сёмын алякёс да зевтас жуасті кылөдчөмјас куза. Гөра кост жујас міжан Вој-
выв Крајын абуөс.

Кушөм жујасыс, сы серті-і кылөдчан уж вылө
јөзыс колөны. Јөчлыд коланлунсө арталігөн көлө пы-
ді бозтны ташөмторјас: кушөма жујассө лөгөдөма, бур-
мөдөма керкылөдіг кежлас; дырө-ө выс сулалө. Тајо
учотсө вөчөны торја організатсіјас керкылөдан план-
јассө лөгөдалігөн. Бөрынас сіјө јігчө Округувса да
Крајувса планјасө. Мед бөрын вөлігті сөтчысөө быд
леспромхозјаслы торја лыдпасјас, уна-ө најө леспром-
хоз улө вөркылөдан уж вылын ковмасны јөзыс. Јөз
лыд колөмсө арталөны ужалан нормајас серті, кодөс
лөгөдөны леспромхозјасын уж јукөдјаскөд рајонувса
кылөдчан ужөн вескөдлысјаскөд өтвылыс.

Војывв Крајувса жујассө кылөдчыны појөм сертіыс
торјөдлөма 8 категоріјаө. Тајө категоріјајас сертіыс
і ужалан нормајассө (8 часса ужаланлунөн) јуклөма.
Најө со кушөмөс:

Быд 1 кылөдчыс јурө сөтчысө керлыдөн:

	Керлыд
1-ј категоріја жујас вылын	1.500
2 " " " "	1.000
3 " " " "	600
4 " " " "	400
5 " " " "	250
6 " " " "	150
7 " " " "	75
8 " " " "	50

Тајө лыдпасјасыс вісталөны: өті полөс жујас вы-
лын ужалысјасыс колөны еша, а мукөд жујас вылө—
тор а уна. Мыла-нө тајө сізісө? Воча віставны сөмын
өыног: жујасыс абу-на кылөдчиг кежлө појанаөз лөгө-
дөма. Мөднөгөн-кө, нөті-на абу весавлөма, меліорат-
сіјајас абу-на вөчлывлөма.

Моллөн кылөдчигөн колөкужны тырмыоң ужөдны
јөсө. Колөм серті јуклыны најөс быд торіа ужјас
вылө. Оні ылөс серті лыдөдөмөн кылөдчан уж вылын
јөсө ужөдөмыс кајө сөмын 50-60% гөгөрө. Мукөд
пөрасө сјіө ужөдөмысө ковтөм ужјас вылын, лібө прс-
та оло. Ташөм омөльторјыс, ҕерт ужсө пуктыныс ку-
төмла, кылөдчан ужнас вескөдлыны кужтөмла. Ад-
миністратсіјаыс да кылөдчан ужнас вескөдлыгјасыс оз-
кужны нуөдны кылөдчан ужсө.

Катішщөыс став лөдөм керјыс бөрын јукгысө
кујім пелө: ныр (коді ју вылас лөө медса кывтыд помыс),
шөрвыја да бөж.

Кылалан өдыс тајө кујімнан торјыслөн абу өтко-
дөс: порөмлөн нырыс мунө өдјөн. Порөмыслөн шөрвыј-
ыс нөжмыджка-нын. Став порөмыс куэтанас нужалө
зев куэа—10 кілометра гөгөр. Порөмсө кылөдчигөн
шөрвыјас өвлөны запорјас (щөкөдысла порөмыс поң-
сывлө, сувталө). Најөс мездалігон уна лышнөј кад
вошө.

Бөркылөдан уж нуөдысјаслы бура колө төдны
воэа војасса опытјассө. Велөдчыны воө вылө сјіө
опытјас серті. Жалөн колө, сјіө опытјасыс вез вошөны-
да. Некущөм організатсіјајас сјіө опытјассө оз пас-
јавны. Колө-кө јураныс өткымын јөзлы—регыдөн бөр
вүнөдалөны. Быд воө-кө ескө вөлі ставыс гјжысө,
пасјавгысө, кущөм ескө ыжыд бур верміс сөтны сјіө
матеріалыс мөдыс кешлө. Сјіө коланлун јылыс оз-нын
јона ковмы тані паскөдчыны.

Воэө вылө быт ковмас нуөдны тајө уж мунөм
куэаыс первојөагыс да помасөгыс гјжөм. Гјж-ы ужала-
нінас уж дырјыс, а не бөрын. канцеларіајасын. Гјж-
нысө колө: кущөм сөкыд, ҕескаммөмінјас сурлісны.
Уна-ө сөщөм местајасас јөзыс ковмылісны. д рө-ө
сөщөм торјасгыс мездынысө тырмі. Кущөм ме та а-
сынжык діјас, когтјас, лөпјас, тыөдјас, тыкөла ром-
јас де с. в. Тајө гјжөдјасыс мед вөлі мөдыс кешлө

пöльзүтчүсө материалјас пыдди, колөмкөдө опытјас пыдди. Татөг уж вылын некущөм планомерность ооло. Кылөдчөмыс мунны кутас, кызі шулывлөны „кімаласөн“. Медга-нын ташөм „кімаласнас“ ужалөмыс төдчө, кылөдчан уж вылас руководительјасыс јона вежласө-да. Сің-жө ужалыөјасыс вежласө-да.

Важ опытјас вылыс велөдчөмөн, ужјас вылө јөзсө бура колөм серті јуклөмөн, важ омө торјассыс відчыгөмөн — ми јона вермам донтөммөдны кылөдчан ужсө. Мед быд морт 10-15 артельјасө вөлі індөма өт піскөс сугжык мортөс. Коди бура-нын төдса вөлі сіјө ју вылын кылөдчөмнас. Мед бура вөлі пуктөма да нуөдчысө кылөдчан ужсө гіжөм. Тажө ставыс кылөдчан уж вылын сөтас бурладор бокгаңыс зев ыжыс төдчөд.

Кылөдчиг кежлө јујас лөбөдөм

Зев-нын унаыс лоі, качтыштө-
ма, мыј кылөдчөмын бура слөјмөмыс,
воқө воөмыс қик сы сајын, кущөма

кылөдчиг кежлас лөгөдөма јуыс

Сы понда зев колана індыны сөщөм ужјас, кыјујас бурмөдөм вылө (меліоратсіја вылө). Кущөм торјас вылө оз ков вөчны сөщөм сложнөј математическөј вычисленнөјас, кодјасөс вермасны ужавны да сіјө-жө ужјаснас веккөдлыны прөстөј ужалыөјасыс.

Кылөдчиг кежлө јујас лөзөдан ужјас лөбны: мед војдөр, весавны струјашөрөыс да дорјасыс нөрөм пујассө, лептыны лопсө. Нажө јона падмөдөны мөллөн кылөдчигөн, тасјөны јусө. Сөщөм пујассө, кодјас нөрөмаөс, лібө пөрөмаөс ју вомөныс, колө кражөмөн лептыны береғас.

Таыс сөкыджыктор, сіјө прісыпәјтөм мырјас да вујјас перјалөм. Тані мукөд дырјыс лөө взрывчатөј вешествојасөн — аммоналөн да дінамітөн жүгөдөмөн перјавнысө.

Секі колө пурјассө мырјас бердөдыс вундавны да піскөдавны мыр вундасјасөдыс 44-52 сант. кымы

жуждаті кымын, мыроаңыс, медем патронјасыс төрісны пуктыны. Взрывајтөм бөрын мырјыс посні торјасөн чашталө, кодјасөс кокныд-нын лоас сегга перјавнысө.

Вөдө подготовительнөј ужын лөб јујас вылыггырыс ізјассө весалөм. Сіјө струја шөр ізјасыс, зев-жө јона мешајтчөны кылөдчигөн, крукөдлөны да запоритөдөны керјассө. Најөс весалөм вөчгысөө взрывчатөј вешествојаснад-жө. Көрт піскөдчанјасөн ізјассө піскөдалөны, кытчө сафитөны патронјассө да взрывајтөны. Взрывајтөмөн сіјө ізјасыс дрөбитчөны посні торјасөз, кодјасөс кокны-нын лоас морт вынөн весвнысө.

Көјмөд пөлөс уж — сіјө гырыс көжјассө вескөдалөм. Көжөс јуөд мукөдлаті кыщовтө, пеклаалө 100 лібө унжык метрөз. Мукөдлатіыс јуыс мөдлаө зик вескөдчас да кыщовтөмнас вөчө нөрыс да бөр важ інас вөө, кыті јуыс јуө пагтанас сөмын кымын-кө метра лөб. Тащөм гырдааланінјасас пыржык запорјасөвлөны. Моль кылөдігөн тащөм інјасас пыржык лишнөј јөз лөб сулөдны, віңны запоритөмгыс. Сы понда выгөднөжык сөщөмінјассө везкыда кырөдны, орөдны көжаланінсө. Кырөдігөн ваыс мунтөм мында кодјөны-канаватор — бөрөзда да бөрынас ваыс ачыс кырөдө.

Тажөјасыс кыңзі уна пөлөс ужјасна емөг. Колө чігитны јудор берөгјассө, васаңыс да өөртөзгыс метра 5-6 пагта. Тајө весалөмыс колө, медем тувсалысјасысгыс лөбөджык ветлынысө вөлі да јудор лөпјасысгыс ва дырјыс оз кылавны, мед ез лөптөзгыс јуыс.

Зев-жө колана уж ју шөргыс ва колөдајассө да ва мырјассө кыскалөм. Најө јона мешајтөны кылөдчигөн, запоритөны вөрсө.

Ва пыртанінјассө, тыкөла вөмјасө-да кытчө-да, колө тупјөдјас вөчавны. Сіјө вөчгысө кражыс, лібө керјасыс отводнајас моз-жө. Крепитөны бөкјасас свајас нөјтөмөн, јакөр јылө снагтјасөн да мукөд ног.

Кыңзі правілө, тајө став ужјассө колө вөчны гөжөмын шөныд ва дыдјі, куажык лунјас дырјі:

Сегга сің-жө бура колө віңдлыны жі жүгөдан уж
 былө. Тајө ужсө лоө вөчны сещөм поснідік јујасын,
 kodјас пыдөсөңыс-моз кынмывлөны. Јі вывті мунан
 (ватлалан) ваыс пыр воңыс воңө јіңө да сіңөн сещөм
 ватлаләнінјастыс јіыс зев кыз овлө — метра гөгөр.
 Сы кызта јіыс тулыснас зев нөжіөн сылө. Медым не
 прөчевајтны бур туан васө — колө сещөм кыз јіаін-
 јассө жүгөдны, ва тујыслы канава kodјас kodјыны да
 сіңөн ваыс өдјөнжыка жүгөдлас. Тыјас вылын да ты-
 өд лөң јујас вылын, кытјасті торја кыза јіңывлө, јісө
 жүгөдөны јешщө пөперөчнөј пілаөн вундалөмөн. Јі
 вылас сулалысыс піласө былө кыскалө, а улыас лөңө
 піла помас өшөдөм із-лі мы-лі. Мукөд дырјі јісө жу-
 гөдлөны взрывчатөј вешествојаснад-жө.

Кос ваа дырјі мол јөткыны ыжыд отсөг өтө
 мельнычаыд моз помөдјас. Јусө мельныча пруд моз по-
 мөдөн чөжыштны васө. Ваыс мед тулас керјассө кос
 вывгыс прөстмөдөмөн. Сіјө помөдсө сегга друг лөңны
 да мед керјасыс вөлі ваыс сор мунөны. Сөмын колө
 бура дөңөрітны, медым помөд тыыскөд керјыс муніс өд-
 јөнжык да ылөжык. Сукжыка-кө керјыс мунө, ужа-
 лыгјассө помөд горулас щөкыда код колө сувтөдавы-
 ны, мед кыз шуласны суңөдны медым „багыр на
 багыр“. Секі вөрсө вермасны өдјөнжык да ылөжык
 јөткыны. Мельнычајас-кө абуөс, ковмасны посні јуја-
 сад, колөм серті, дерт, кымынкө посні помөдјас.

Ташөм помөдјассө колө вөчавны векнід ју потаса
 жужыд кырјайнјасө. Тајө ужыс зев прөстөј, пөден-
 щіна петө сөмын 15-30 морта лун. Кушөм јујас вы-
 вылын емөс мельнычајас, сені мельныча прудсө потө
 іспользујтны. Сіјө јешщө-на бур.

**Керјаслөн
 вөјөм**

Нја, кыз да мукөд најө пө-
 лөс пујас лыңгысөны топыд сөкыс
 вөрөн. Пожөм, коз да мукөд — не-
 быджык кокнід пөлөс вөрөн.

Гөккыд вöрыс, медга-нын улывгыс, дыр-көв аас оласны, кокныда вöjöны. Сы понда сещöм вöссö оз е-кö ков кылöднысö гвешöй вывгыс лезан воас. Колö најöс места вылас гожюдны, тölöдыштны да локтан тулыснас вöлыгы кылöднысö. Сизтöг зев јона вермасны вöјны, зев уна % вошас вöјöмö.

Сиз-жö уна % вöјöмö вошöны пипујас, медга-нын-кö најö сиз гөрö гөвмөсөс.

Кокныд пöлöс вөрлөн еöјöмыс, најöс ваын виçöм сајын. Сы вöсна і кылöдчöмнас колö термасны. Сесга вöјöмыс јона овлö вөр сортсајас. Кымын посны да жеңыд вöрыс, сымын сизö регыд вöö. Сы вöсна і пес кылö-дигјасын унжык вöјöмыс Керјас, кодјас кызöс да лыс-ка пујасыс, озжык јона вöјны. Медгасö керјасыс јона вошö бöж јоткигөн, ставсö лезтöмла. Бöж јоткыгјас локінјасгыд көт-і казавласны керјастö да локіныс вöсна ваджыд оз кыскавны, оз туплöдлыны.

Мольöн кылöдчигөн 50-80 километра кылöдöмöд шöрылөссö вöјöммö лыддыны: пожöм да коз пес вөр-лыг — 5%; нја керјас да кызкерјаслыг — 7-10% öз; по-жöм да коз керјаслыг — $\frac{1}{4}$ - $\frac{1}{2}$ %. Кылöдчан уж вылас бура виçöдöмөн да сизöс гуежыка нуöдöмөн позö нöтi не воштыны керјассö вöјöм улö.

**Мольöн кылöд-
чöмын вазі кадјас**

Мукöд ногөн кылöдчöм дорыс мольöн кылöдчöм лыддысö мед донтöмөн.

Сетчö ешажык колö јозыс да оз ков торја квали-фицированнöјјас, сиз-жö ешажык колöны снагт пурја-ган материалјас.

Ферт, мольöн керјасыс кывтнысö вермасны бура сек, кор прост налы кывтнысö, тујыс некытчö оз за-порітавны. Сиз-кö, кылöдчан ужыслыг јешшö-на донсö чінтöм могыс, сылыс срокјассö жеңдöдöм могыс, медга јона ковмас виçöдлыны да кутчöны јујас весалан ужö—мелиоратсияјас нуöдöмö да мед пыр вöлі најöс кы-

лөдчыны шогмана вы́ын вѣ́ома (эксплоатационный ремонт).

Вөр кылөдөм ку́а Северо-Западнө́й (Лѣ́нинград-са Област) ра́јонјаслө́н отчотјас сертѣ: 1929-өд во́ын моллө́н кылөдө́м 8 мѣ́ллон кубометр вөр сувтис кык мында улө́жык мѣ́јан Во́јвыв Кра́јын дө́рыг, кө́т шө́р-кофдө́ма кылөдө́мыс вө́лі өтмында кыкнаныслө́н.

Тажө́с по́ө лыдчыны дѣ́к сы вө́сна, налө́н јујассө́ буржыка лөсөдө́ма-да, важыга́нжык-нын вө́рыс кылөд-чыгө́-да. Налө́н јујассө́ бурмөдө́м вы́лө пуктө́ма вел уна-нын сө́м, а мѣ́јан-жө́ — јујас бурмөдө́м вы́лө нѣ́ном мынта сө́мын вѣ́ома, по́ө шуны грө́шјас.

Моллө́н кылөдчө́мыс тыдовтчө́ во́зын-на. Сорто-вө́ј ле́зан вө́рыс паскыд јујас дө́рыг во́ыг-во́ө ылыгмө́, кушдө́м јујасө́д местајас вы́ган по́ө пурјалө́мөн кылө́днысө́. Вөр запасыс медга-нын во́јвывла́нын, ко́лны да кыскыны ку́тис моллө́н кылө́дчан јујас дө́рө́.

СССР-ө́н став ле́дө́м вө́рыс моллө́н кылө́дчыг-ө́ 56%-ыс. 1929-өд во́ын 50 мѣ́ллон кубометра ле́дө́м вө́рпѣ́ыг вө́лі кылө́дө́ма моллө́н 28 мѣ́ллон кубометр.

Јещө́-нын петкө́длана тајө́ лыдпасјасыс Во́јвыз Кра́ј ку́а. 1929-д во́ын 7430000 кубометра кылө́дан вө́рыг вө́лі моллө́н кылө́дө́ма — 6930600 кубометра, јлбө́ 93%-ыс. Во́зга кык вонас моллө́н кылө́дчө́мыс јона угө́ма:

1928-д во́ын 7.055.000 кубометра ле́дө́м вө́рыг моллө́н кылө́дө́ма 5.135.600 кубометр, јлбө́ 73%.

1929-өд во́ын 10.500.000 кубометра вө́рыг — 7.189.000 кубометра, јлбө́ 68%.

1930-д во́өбара чегчыштө́дө: 17.402.000 кубометра вө́рыг моллө́н кылө́дө́ма 12.800.400 кубометра, јлбө́ 73%-ыс.

СССР-ын мукө́д ра́јонјасын дө́рыг мѣ́јанын мол-нас кылө́дчө́мыс кыпалө́ медгасө́ сѣ́јөн, мѣ́јанын бур-жык делө́вө́ј вө́р ле́згысө́ да. А сещө́м вө́рыс сурө́ медгасө́

поснід мольён кылөдчан јујас дорыс, пурјөн кывтны шогмана јујасыс бокыс. Мукөд рајонјасын мольён кылөдан %-ыс летчө јешщө 1 сјјөн, мыј сені зев уна лыдјасөн лөзөны пөс вөр да мукөд посні пө- лөс стрөйтчан вөрјас. Сөщөм вөрсө лөзөны гырыс- жык јујас дорө да местајас вывганыс-жө кылөдөны пурјөн.

Молльон кылöдчöм медæа выгöднö, кор места-
яс вывæаыс (кæтшшöджасæаыс да помасöзыс кылöд-
чысö молнас). Тагсö кылöдчöмыс јона нуöдчысö
Онега ју куæа. Сені вöрыс молльон муно заводјасöзыс.
Уральскöј областын став заводскöј округјасö, став
вöрсö заводјаслы да шом вöчан пачјаслы места вы-
лöзыс-жö молльон вайöдöны.

Шведтсјаын да Финландсјаын төдөны сөмөн куш моллөн кылөдөм. Пуржөн кылөдчөм сенжасын пөштү абу. Бесиртө паракод туја жуасті кылөдөны моллөн. Керіыс кывтө, сен-жө і паракоджасыс ветлөны.

Паракодлы ветлан тујсö да пурјаслы ветлан тујсö лöбöдлöны сiқи: кытчö сурö јујас вылас вöчалöны запанјас, отводнајас да сiқөн керјассö кежöдöны, бокыв шыбытчöдöны паракod тујгыс. Сiқөн керјасыс i паракodјасыс мöда мöдныслы мешајтчытöг прöста тöрöны муннысö.

Медым керјасыс сувтлытөг вермісны кывтны, медым кос вајас ез сувтөдны, сы могыг жу јылас вөчөыгө помөдјас. Сіјө помөдјасас ваыс кутөыгө, чөж-өө да кос ва дырјі леңоны. Тыкөлајасө да мукөдлаө пыртөмыг, разөдөмыг вөчөыгө отводкајас керјасыс шлакујтөмөн, лібө свајајас нөјтөмөн. Паскыд інјастыс катыд помөдыс өтмөдар берөгөаныс ва тујсө векнө-өоны. Секи ва нырыс векнөджыка кутас мунны да жуждөдны ассыс тујсө. Таңи ужалөмөн да лөсөдөмөн мијан јујасыд з'к-жө Шведтсіјаса јујаскөфөд лоасны. Пөскыдк јујас да пропускнөј способностыс ыжыд ло-ас. Шведтсіјаса јујасыд унжыкыс-жө мијан һөдыр

паракөд ветлөны туја жујаскофөг-жө. Сещөм жујасыс
мијан Крајын лооны: Вага, Пінега да мукөд. Војвыв
Крајын ташөм жујас устөјасын і колө помагны мол-
лөн кылөдчөмыс, а оз воґа-моз посні жу вож (началь-
нө) жујас) устөјасын.

Воґө, Војвылын вөрлеґанужсө вөвлытөм
выјө кыпөдөм мысті, моллөн кылөдчөм
вылө мијанлы лоас медга пыдыгаң да мед-
га бура виґөдлыңы. Тајө медгасө-нін колө
керјаслы асдонсө (себестојмостсө) чін-
төм могыс.

III. Запанъяс

Запанъяс вѳгѳны моллѳн кылѳдан вѳрсѳ сувтѳ-
дѳм могыс. Најѳ вѳчгыѳны медгасѳ тащѳм лѳрајас
дырјі да колѳм ас дырјі. Первој-кѳ—кор первојја за-
водѳтчан јуыс возжък јамѳ да ваыс кырјыс угѳ мѳѳ
основнѳј јуыс. Секі став вѳрсѳ ковмылѳ сулѳдыштны
первојја ју угѳас мѳѳ основнѳј јуас лѳтѳзыс. Мѳѳ-
кѳ—кор мѳѳ основнѳј јуѳдыс керјыс кылѳдчысгѳ оз-
нын моллѳн, а пуралѳмѳн. Сізкѳ керсѳ колѳ сувтѳдны
пурјалѳм вылѳ. Медбѳрјасыс—кор-нын став вѳрыс вѳѳ
медбѳрја пунктѳзыс, туј помѳзыс да кытысан сіјѳ
кутас лептысгыны берегас.

Запанъяс лѳгѳдѳм

Запанъяс лѳгѳдѳм, сіјѳ зев важ-
нѳјтор вѳркылѳдан уж вылын. Кѳѳ
кыці, мед вѳлі сувтѳдѳма став лѳ-
зѳм вѳрсѳ. Запанъискѳ орас, секі зев уна вермас ра-
завны керјасыс. Сы вѳсна лѳѳ вѳчны зев гырыс рѳс-
кодјас. Лѳѳ вѳल्पѳв чукѳртны разалѳм керјасѳѳ. Чу-
кѳртѳм пунктјасас лѳшнѳј адмѳнѳстратѳвнѳј апарат-
јас лѳгѳдны. Колѳ шуны, керјас разалѳм јона торкѳ
керкылѳдан ужсѳ да кыскѳ лѳшнѳј рѳскодјас.

Запанъяс лѳгѳдѳм ужсѳ колѳ сетны сіјѳ уж вы-
лас пѳскѳсжык тѳдыс јѳзлы. Запанъяс јывгыс мед
вѳлі слѳјсѳ тѳѳѳны да пѳтмѳны ужавнысѳ јурнуѳдыс-
јасыс, сіз-жѳ і сетѳ indѳм ужальсјасыс. Сѳмын се-
щѳм јурнуѳдысѳн да ужальсјасѳн вермас артмыны
бур крепыд запанъ.

Медга вѳјдѳр, колѳ кужны запанъ вылѳ местасѳ
бѳрјыны да вѳзвыв артыштны, кытчѳјасѳ да кунѳм-

жык ногөн кутас крепитчысыны запаныс. Ужсө-кө ре-
шитан „кондаксаң“, тани бөрыннас вермасны лоны
зев омолторјас.

Колө шуны мијан Војвыв Крајын запанјас лө-
сөдөм муно некытчө туйтома. Сіјө ужас прамөјжыка
кутчыслөм вицөдлөм өнөз-на ез вөвлы. Бөрлезан ор-
ганізатсіјас конторајасын запанјас јылыг чертејјас,
сетчө колана инвентарјас јылыг гіжөмјас (опісаннө-
јас) абуөг. Воцца опытјас, кодјас чөжывлісны уна
војасөн, прөста вошөны. Ташөм ногнас, кор быд выл
руководительјаслы, кодјас запансө гіннаныс-на колө-
көз ез адзвыны, лөө мудруйтчыны аслыныс ногөн.
Ташөм торјыслы колө-нын пуктыны пом. Збылыгжык ві-
цөдлыны да кутчысны запанјас лөсөдан ужө.

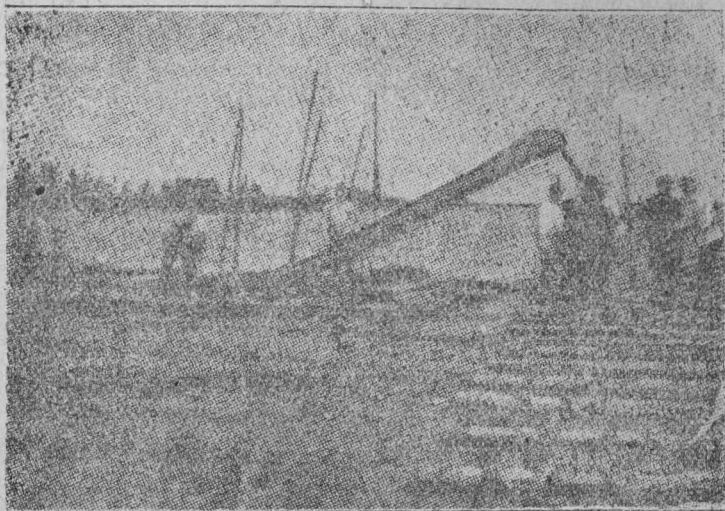
Запанълы места
бөрјөм Medga колана торјыс запан-
јас лөсөдөмын, — сіјө запанјас вы-
лө местасө бөрјөм. Местасө бөрји-
гөн колө артыштлыны, пыдди бөгтны, медем ескө
запанъ вылас став вөрыс ез сөв да мед ещажык вө-
рөн личкыгіс запаныс.

Сы вөсна запансө колө вөчны оз веккыд вомына
местаө, а колө көжаланинө да жужыд кырјайнө. За-
панлөн катыдпомыс тусө „јурөн“, кытыдыс— „бө-
жөн“. Бөжыс пыржык лүкөдчыгө мөдарпөв берегас.

Бонтјас
лөсөдөм Запаныс вөчысгө өтпомеа
поснидік плитајасыс— „бонтјасыс“
пастанас 4, 6, 8, 10 да 12 орча
керјас паста. Запанлөн пастаыс артавгө местаыс
сөрті. Кымын пөккыд, візув да жужыд јуыс, сымын
пөккыджык колө запаныс.

Запанъ керјас вылө мед бурөн лыддыгө козвөр.
Керјаслөн куцгаыс $8\frac{1}{2}$ метраыс жеңыд да кыцгаыс
20 сантиметрыс вөснід мед ез вөв. Бурөщ куцта лыд-
дыгө 10 метра куца вөр.

Запанъыв бонтјассө оз ков өтщөщта куцтаөн
лөсөдавны, а колө клачітігас керсө вежөн-вежөн нуөдав-

Запаңвыв бонтё кранён шлакуйтём.

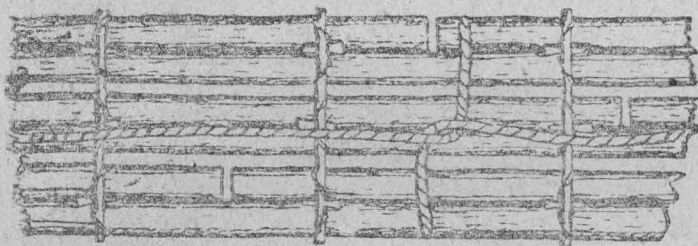
ны. Запаңвыв бонтјассё клячитёны помёл нёрјасён. Помёл нёрнас клячитёмён запаң вылыс лоо медеа крепыд да медеа нуз (сетласыз). Клячитём бонтјас местаас позо вёчны кокнёдчыштёмён — шлакуйтны керъе керјо да сјјо і лөгёдны запаң пыфди. Сёмын көреннөй запаңјас выло тазсё лөгёдны оз шогмы, оз ло крепыд дај запаң вывтыс ветлөдлынысё оз нут почны. Снаст кежыс шлакуйтём запаңјас позо вёчны сёмын сортыруйтчанінјасё, да сещём дырјі, кор запаңас кокнёдчыка лычкысё вёрыс.

Бонтјас шлакуйтём

Кор запаңвыв бонтјассё суз-
мён выјо лоас клячитёма, сјјос јеш-
щё крепітём могыс шлакуйтёны
75-150 міліметр кызта снастён, лібө 15-25 м.м. кыз-
та цінк гезјөн (троссён).

Кушдём ногён шлакуйтчысё, сјјо бара жö, артав-
ысё вылас вёрыс герты, јујас визыв гертыс, запаң-
вылас пөрөмыс сёлөм гертыс да с.в.

Бонтјас шлакујтчылöны кујим ногөн: запанкі шыр-
көсөн, прөстөј шыркөсөн да јакөр шыркөсөн. Тан ул-
јас пеңом серпас вылын петкөдлөма кујимнан пөлөссө.

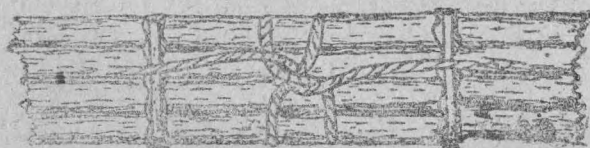

Запанкі гөрөдөн шлакујтөм бонт — 1 № черт.

Прөстөј гөрөдөн шлакујтөм бонт — 2 № черт.

Јакөр гөрөдөн шлакујтөм бонт — 3 № черт.

Шлакујтны колö јона зельда, кыз агныс тувса-
лыојасыс шулывлöны, колö зельда трөңдөбтыны.

Гырыс запанјасын шлакујтчиг кежлө позö лөвөд-
лыны вөрөтјасда вөрөтнас буржыка зелөдавнышлаксө.
Вөрөтыс вөчгөвө берегас, лыбө берегас-кө оз поз—за вы-
лас плита, вылө.

**Запан гујас да
выносјас**

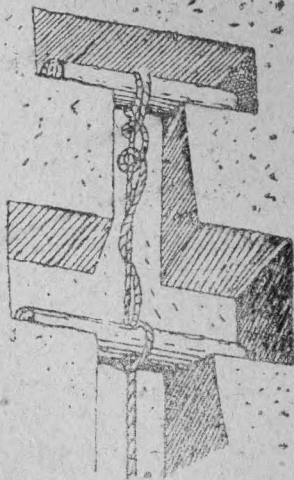
Запан јур вөгтас да бөж вөгтас
кодјгөсөны канавајас. Канавајас-
сө кыклаті-лі, кујимлаті-лі вөжөд-
лөны пөпөрөг ногыс да вөжөдломінјасас лөд öны вөл нө-
јынык шлөгакод керјас. Сіјө керјасасі домавлөны запансө

Куштазі кутомнад запањыд оз-на лó крeпыд. Таыг кын-
зі запањыс крeпiтчыгзö, кутав-
лыгö снагтјасöн лiбö цiнггез-
јасöн (тростöн) выносјасöн. За-
пањ кузалаас быд 6-10 метра
кост выјö лeбöдчыгö öтi вынос.
Отар помнас кутöны запањсö
јакöр гөрöдöн, а мöдap понсö
зевтöны берегас да кутöны запањ
гуö, тувјасö лiбö пујасö.

Выносјассö мед вöли зевтöма
запањ пöперөг, ногыс Колö вiдчы
ны мед запањыс ез дорышас, ез
гумовтчы. дорышазас-кö секi
мельнича прудкод лоас да ва-
нас јона кутас зевтлыны. Запањ увтiыс керјассö
петöмыг вiзöм мoгыг выносјас вылас лепталöны
прöст керјассö да сiзöн вöјтыштöны запањсö.

Выносјас вылö колö вiзны öтi пöлöсжык снагт-
нас. Цiнкöвöј снагтјас да пeњкöвöј снагтјас сорлав-
аы оз поы. Пeњкöвöј снагтјас вöдiтчигöн нужалöны
цiнкöвöј снагтјас—оз. Вöдiтчывтöм снагтјас аслас
кузта сeртi нужалöны дасöд јукöн вылас, а вöдiт-
чыштöм снагтјас—комындö јукöн вылас.

Выносјас вылö кызö-ö снагтјасыс колöны, щук
iндыны он вермы, сiјö ставнас артавгыгö местајас сeр-
тi, Запањ вылас пöрöм лiчкыгöмсö тöдмöдныем мате-
матическöј iсчiслeннö (формула). Тајöн пользуйтчöм
могыг колö тöдны јујасыслыг пагтасö, вiзувнырсö
да поромыслыг кузтасö, запањ вылас лiчкыгöмсö. Вöзö
колö: точнöј план участокјаслöн, кöнi лöб запањыс
да вiзöдöмјас вабергаланiнјас вавiзувтöм нe ставгöжöм
быднас математическöј формулајасöн мiјан условiјö-
јасын, спeциалистјас тырмытöм вöсна пользуйтчыны
огö-на вермö.

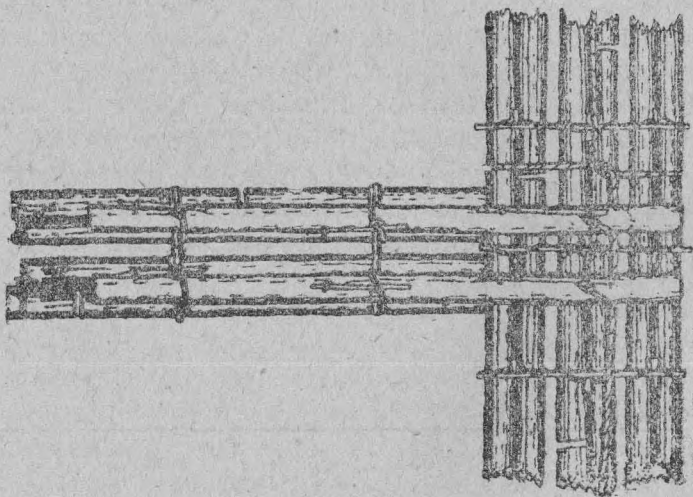

Запањ гу (мертвјак) 4 № чертёж

Выносјасыс өтi запанас вермас лоны оз өткыма снагтјасыс да оз өтышта костјасөн запан кучалаыс. Выносјассө лоас вөчалөма местајас вылын тыдалөм сертi. Запан дорөдыс-кө жуыс друг көжалө, чукуытө, секi поромыс медга јонасө сөлө запан нырлаыс.

Оз-кө көжав жуыс—поромыс медга јона сөлө бөжладор запан жынјас. Первојја дырјыс выносјассө колө щөкыджыка да кызжык снагтјасыс лөбөдны пором нырлаыс, а мөдысө-нын—бөжлаыс дај. Та сертi тыдалө, выносјас вөчавны колө меставыса условіјөјас сертi јона кужөмөн. Тајө кужөм пістөмыс бостчысө дерт воzza опытјасыс

Став выносјассө колө өткоф выјө бура зелөдавны. Оз-кө ло өтвыјө зелөдалөма, секi запаныс вермас орны, торјавны личалөм выносјас весттi. Сы понда выносјассө колө өткофавны, кодсө личедыштны, кодсө зелөдыштны дај.

Подстрел — 5 № черт.

Кор сурө запан кутөдјассө, позө-кө сөмын лөбөдысө, выносјас местаө лөбөдчысөны „подстрелјас“. Подстрелјасыс бонтјас мозыс-жө клачитчысөны керјасыс. Отарпомсө јітөны запанас, мөдарсө кутөны.

берегас запањ гуё, тувјасё да с. в. Подстрелјасыс вёчыгёны жын пагта лйбё, којмёд јукён пагтаыс запањыв пагтаыс гертй. Тақён, выносјас местаё подстрелјас вёчалёмён, ещажык снагт вёчёмён, кохавмё да донтёммё запањ вёчёмыс. Ташёмјас медгасё овлывлёны да вёчавлёны „глухё“ запањјас, коджасё медгасё вёчёны аљкос да вевтас јујас вылын.

**Мёдвевса запањ-
јас перетагајас** Мёд вевса запањјас вёчыгёны вылё, медым став керјыс езвалйтчы улыса запањас. Мёд вевса запањјасыс медга-нын колёны ватуигјасён, кор вадорын прёст став керјасыс. Мёд вевса запањјас вёчыгёны сйзі: улыса главнёј запањгаыс 100-200 метрапыёс вылё пором вомёныс нужёдёны 20-25 саытй метр кызта снагт. Сйјё снагтнас куталёны, шлакујтёны керјассё да ётмёдар помјассё крепітёны берегас запањ гуён, тувјён да с. в. Тајё снагыс кутё поромсё запањ вылас валйтчёмыс. Ыжыджык-кё поромыс—тащём запањјассё вёчёны вел унаёс. Ыжыд вajas дырјй ташём запањјасыс јона згёйтчывлёны.

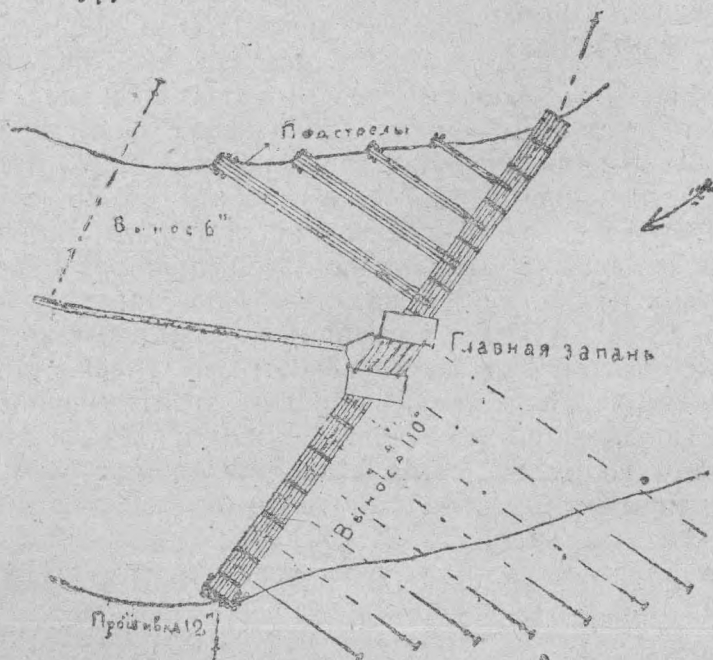
Ташём запањјассё колё лёгёдны личыдйка да кутавны керјасас. Зелыда лёгёдёмён вермас пездыны мынласны керјасыс да став поромыс ётпырјён валйтны улыса запањас. Сы вёсна улыса запањыс вермас орны, жугавны да став керјасыс разавны. Тақисё колё быдлаын лёгёдавны.

Воротајас. Воротајас вёчёны устёса запањас, кытй керјассё пондасны сортірујтны пурјасанйнас. Воротајасыс вёчыгёны зев прёстёј ногён. Первој лёгёдёны кык торја бонтјас да на вылё ва кывтчёс ногыс векныдйк костјасён клячитёны керјас. Керјассё клячитёны кыквевсён, мед вёротаёдыс лыбны кутісны керјасыс. Клячитём керјас вылас попёрогалёны тосјас (ветлан пос вылё). Сйјё тёс вывгаыс тувсалысјасыс багырјылыс

быд аслыс ворота вомо сортируйтоны кержассо. Воротаыс берего крепичыгго торја выносјасон. Запан помјасас сіз-жө бура крепітөны-кутөны.

Быд ворота вом помө лөзөдчыгго көшөлјас, кытчө леңыгго сортируйтөм керјасыс. Сіјө сортируйтөм керјассө пурјалөны, да леңөны көшөлјасыг ромшітчанінө

Сортируйтчан местајас бөрјігөн колө пыдди боетны тащөмторјас: тырмө оз пурјасан местаыс, да когмө оз пурјасаніныс.

Запан (общей схема) — 6 № черт.

Мукөд дырјі лоө вөчлывны кык вевса запан, сортируйтчан-пурјасан запансо торјөн. Секі пурјасан запанас оз кут өтпырјөн летчыны став поромыс, а вочасон. Сөмын секі пурјасан запансо колө лөзөдны буржыкінө-нын—космытөмінө, прөстінө.

IV. Морттөм пурјөн кылөдчөм (вольницаөн)

Морттөм пурјөн кылөдчөм лоө мольөн кылөдчөм-
сан пурјөн кылөдчөмө вужан вежөс. Тани өти вевга
пурјас (плитајас да уна вевга пурјас (клеткајас)
лежысөны мортјастөг. Мольөн кылөдчигөн моз-жө
ужалысјасыс пурјассө відчысөны берөгын.

Ми сувтыштлам морттөм платајас кылөдөм куза.
Пример вьлө боотам 1929-д воө та куза вөчөм опыт-
јасыс. Сіјө опытјассө петкөдлөмөн ми вермам бура
төдмәны морттөм пурјөн кылөдчан ногнас, сіз-жө
і адыны сетьс өшыбкајассө, локторјассө, кодјасыс
воқө вьлө јона ковмас відчыны.

1929 д воын Пинега ју куза (јуыс местајасті
200-сан да 400 метра пагта) 200-сан да 400 кило-
метра ылнасан вөлі Усөјөдөҥыс лежөма платајасөн
800 сурс кер (быд платаын 50-60 керјөн). Тајө
ставсө вөлі лежөма аскежыныс мортјастөг.

Тајө медса первојја ыжыд опытсө вөлі вөчөма
воқыв бура лөсөдчытөг. Вөркылөдан планын тајөс
абу вөлі воқыв вькөдлөма. Морттөм пурјассө лежа-
лөмө заводітчөма вөлі сөмын август төлыс помын,
кор казаласны, мыј сымында вөрсө кылөдөмө морт-
јасыс некыс оз сурны. Быд кыкөс кер зьлөкө өти
мортөн—став вөрсө кылөдөмө ковміс ескөн 4.000
морт.

Мед уна вөрыс—600 сурс кер—кывтіс Покшенгі
ју усөјөсан 250 кілометра ылнасан. 100 сурс кер—
350 кілометра ылнасан да јешцө 100 сурс—200 кіло-
метра ылнасан.

Кыз вöрыс кывтіг кежлö 15 лун чöж вöлі сулö-
дöма паракodjasлыс ветлöм. Паракodjasылдыс ветлöмсö
ескөн позіс і не сулöдны.

Пурјасыскöд вочасігјасөн позіс паракodі öдсö
назмöдлыны да кырсаңыс віыштавны. Паракod-
јасыслы ескөн пыр позіс ветлöдлöны, сöмын војјасын
сулавны.

Вöрсö лежомыс заводігчіс август 6 лунган Міјан-
ын-жö копö заводітны војјасыс пемдыны заводіттöз
тöлыс лыбö тöлыгсн жынјөн воҗжык, кор вöрсö позö
кылöдны суткі чöж дурдывтöг

Medea колана подготöвительнöј ужјасөн ташöм
ногнас кылöдчіг кежлö лыдыгсöны курја вомјас
тупјалöм, діјасыс кежöдан отводнајас лөгöдöм да
пöлöј војјас тупјалöм.

Ташöм ужјассö тырмымөнја абу вöлі вöчöма. Öтi-
кö, кадыс абу лöма, абу ештöмаöс, мöдкö-—јакөрјас-
ыс абу тырмымөнја лöма. Јакөрјассö ваас лöдöны
отводнајассö кутöм могыс.

Сіјö-жö кадас міјан Војвыв крајын вöлі обслöдујтö-
ма öткымын кылöдчан јујас да адҗöмаöс: Сура ју устöсан
да Устпінöжскöј стојанкаöз (400 км) морттöм пліта-
јас шөркоҗдема кылöдöмö колö вöчны ташöм подго-
тöвительнöј ужјас: отводнајас кытчöсурö тупјöдјас
вылö да діјасыз віöмјас вылö 30-40 кілометра. Сет-
чö җедыр пöлзујтчöм вылö-колöны такелаж: пенькöвöј
снагтјас, кызтанас 78 89 міліметра—100 сурс метр
куҗа да јакөрјас 100-150 да 240 кілограм гөктајас
250-300 кымын штук. Тајö коланаторјассö шөрпöлöса
уж сувтöдöм дырјі суҗöдны позана.

Морттöг кылöдчигөн плітајассö колö кык ортчөн
ромшітавны, да вöлігті леҗавны. Кык плітаыс гөгрöс-
жык лоас да кокніджыка пондас öтурытавны.

1929 вога опыт дырјі тајөторсö абу-жö пыды
богтöма. Öтка плітајасыс жебыніка пурјалöм вöснаыс
јона жуглазöма да зев уна бөр мольö пөрöма. Жуг-

улаһом жебыһык плытајас морттоғ кылөдчигөн леҗавны
вөсөг оз поз.

Места вывґаһыс плытајас леҗалөмыс мунис 5 лун
чөж. Сіјөн вөлі сы дырасө нужөдөма, мед плытајасыс
прөстжыка кывтисны, ез чукөрмыны туј вылас.

Піһега јуыс леҗаланінґаһыс да уґтјөөҗыс вөлі
јукөма 8-ыс рајон улө да рајон уласторја пункт-
јасө. Быд пунктјасө телеграфнөј јітөдјас.

Быд рајонын став ужнас вөлі вескөдлө өтї өтвет-
ственнөј руковөдїтель. Сы вылө вөлі ужјасыс сөлө:
а) јуклыны рајонсө торја участокјас вылө да індавны
сіјө участокјасас ответственнөј руковөдїтельјассө, тыр-
мымөн корґны ужалыґјассө да тырмымөн лөґөдны
мыј оурө колана көлујјас—такелаж, б) вескөдлыны
да віґөдны уж бөрсас, мед, ескө, бура вөлі леҗалөма
плытајассө, кадын вөлі весалөма бөжсө да с. в.

Быд участокын ужалісны берөґөвөј командајас.
Најө вөлі вөчөны: а) пыртанінјасө вөчалөны заґраж-
деннөјјас, отводнајас, б) плытајассө леҗалөны срокјас
кежлө, кор кежлө шуас руковөдїтельыс, в) віґөдөны
плытајас кывтөм бөрсасыс, гежөктөны, кад дырјї ве-
салөны бөжсө да с. в.

Тајө командајасыс ужалөны вөлі кык өменаөн,
быд өменаын 12 часөн. Сіґөн налөн ужыс вөлі мунө
оравлытөґ суткі чөж. Став ју куҗаыс, первојја леҗан-
інґаһыс да мед улі запанөҗыс, вөлі ужалө 600 мөрт.
Налы вөлі ґетөма 120 пыж, 1000 багыр, 300 чер,
пенковөј снагтјас быд пыж јурө 80 метрөн, 50 мілі-
метр кызтајассө.

Уґтпїһежскөј лесөстојанкаын, көні куталөны плы-
тајассө воґө ґырыґ пурјөн мөдөдөм вылө, уґтјөөґаһыс
43 кілометра ылнаын (сікт—Лґеунозо) Сіјө сіктґаһыс
да Веряһ. Паленга сіктөҗ (костыс 25 км.) вөлі 3 пун-
ктө лөґөдөма плытајассө куталан командајас. Налы
вөлі арталөма быд суткі вылын сувтөдөы 80 ґурс
керјөҗ.

Торјалом (молла) керјасыс кутавгоны торја сортируйтчан запањо, кодоо вөлі лөгөдөма 9 километра кост улө мед бөрја плитајас куталан пунктагыс улыс Паленга өкт дорө. Сижө запањсө вөлі лөгөдөма 110 сурс кер төрмөн ыжда да суткінас 10 сурс кер вортајас пыр пурјасаніјасө лезны вермана выјө. Сижө запањсө вөлі лөгөдөма ылькмөсөн шујгаладор полас, мөд помыс вескыдладор берөгөгыс оз вөлі во 100 метра выјө. Став кузтаыс запањыслөн лыффысө вөлі 1500 метр кузта — вежөсалөма ју шөрөдыс катыд помлаңас.

Запањыв стөнаыс вөлі 4 кер паста, крепитөма цінкөвөј тросөн да 150 міліметр кыза пенкөвөј снагтөн.

Берөгөвөј кутөдјасыс вөліны 43 вынөсөн, 150 да 250 міліметр кызта снагтјасөн.

Јуладор бокгаңыс запањсө крепитөма вөлі 23 јакөр јылө. На пые кык јакөрыс өтілаө көрталөмөн, гөктанас 720 кілограм, кутісны запањ јурсө. Мукөд јакөріасыс, гөктанас 160 240 к лограмөз, разөдөма вөлі запањ пөлөныс.

Јурас вөлі крепитөма кујім ортча керјасыс бонт (шірма), коді зірјылын моз вөлі вешјалө запањ јур помлаңыс. Сижө бонтыс ылөсө вөлі 100 метра кузта. Сылөн помыс лөгөдөмөн сузө вөлі мөдар (вескыдладор) берөгас, сізөн ва тјүсө тупкывлөны вөлі ставнас, медым не лезны запаңгыс бокыті кывтыс керјассө.

Сижө шірма помас быд суткі вылын некор дугдывтөг дежурітіс өтік ічөтік паракөд, колігјасөн паракөдјаслы, лібө пурјаслы, воставліс ва тјүсө да ковлігјасөн бөр өптавліс.

Көт езкөн і кылөдчиг кежлас омөла вөлі лөгөдөма, ез вөв тјү вылас тырмымөн лөгөдөма загражфеңнөјас, мыј вөсна і плитајасыс јона жуглаөісны да моллө пөрісны тјү чөжнас—600 морта ужалыөөн местаөз лоісвоштөма сөңтабр 15-д лун кежлө 650 сурс кер, лібө 81%-сө став кер јурас. Сөмын 150 сурс

кер вöлі костöма, кодöн сөггä арчöжыс лоіс нокгыны, мольавны діяс вылыг да діяс горулас вылыг сор-тірујтöмөн мөдпөрјаөн пурјавны.

Колö шуны, сіјö 150 сурс керсö позö вöлі не-костыны, позіс кад кeжлö местаöз воштыны, ез кө ло руководітельјасганыс вöчöма сы ыжда öшыбкасö, кор најö сeнтябр 1-д лунö берөгöвöј командајасыс бoгтлісны 400 мортöс мөд уж вылö, самöј сек кор 12 лун чöж пыр туіс ваыс да сіјö туан ва нырнас позіс егкö сіјö 400 ужалыгнас сіјö 150 сурс керсö воштыны залаңöз.

Та серті тыдалö, морттöм пурјөн кылöдчöм, коді міјанын абу-на пырöма ужö, возö вылö кутö ыжыд eкoнoмичeскöј значeннö. Сіјö небöдö вөркы-лöдан вoпpocсö да оз ков уна ужалыг вын.

Өтi вевға наката пурјасөн кылөдчөм

Өтi рада пурјасөн кылөдчөмсö гiжтöз вöjdör ковмас сувтлыны кыçижык пурјавгыггö өтi вевға наката пурјасыс.

Нерјассö пурјалөм

Мiянын медға јонасö пурјалөны понöль нөрјасөн да кыçпу нөрјасөн. Клячiтöны шывiнајас улö (шывiнајассö кералöны козпу вöрыс да кыçпу вöрыс, кузтанас 9-12 метра да кызтанас 70-130 см. ггöр). Öтi вевға наката плiтајас вылö колöны ноль шывiна, нольнан пелöсјасас ортсiлаңö дiнјасөн. Шывiна бердöгыс парiтöм понöльөн шыркнiтöны кык кер, бурöщ выјö гöрдзалöны да нөыжыд зорјөн зелöдöны шивiна вöмöныс; зелöдiгас зор помыс мед вöлi пырö кляч улö бостöм керјас костöдыс. Мыјөн клячыс зелалö, сiјö зелöдан зор тујас сујöны тув да нöйтöны шывiна улас. Тувсö вöчöны пiпуыс. Сетыс кокнiджык вöчнысö дај пуыс донтöм пöлöс.

Пурјасан понöль

Пурјасан понöльјас мед вöлiны кузöг, крепыдöг. Тöлын пурјасiгјас дырјi понольсö сывдöм вылö вöчöны чом модаа парнiк. Сiјö вöчгыгö сортöвöј вылö шогмытöм вöрыс. Щупöны ноль пелöсөн да вевтыштöны. Öтар бокас вöчöны кык роç. Улысöдыс парнiк пыщса биас сујалöны пессö, а вылiöдыс пыщкас лөгöдлöм көлөгнiкјас вылö шöтöны понöльјассö. Сiзöн, би јылас сывдöмөн, понöльјасыс нүзмöны. Понöльсö песöны сурја гөгöр гартöмөн. Медым муас сущкöм поноль сурјајасыс песiгас оз бергавны, крепiтöны најöс нарвијөн.

Товға пурјасігјасын поноль песан сурјасассо лөсөдөны парникјас дорас.

Поноль һөрјасыс да кызпу һөрјасыс кажітчө быт-тө зев бур да донтөм пурјасан материалөн. Збыльвылас-жө тајө пурјасан материалыс Сөветскөј Сојузлы сувтө вывті донөн. Пурјасан материал вылө понольјас кера-лөмөн мі зев уна мільонјасөн быд воө візам посні-петас пујассө. Тајө-жө лоө төдөмөн безхоҗајственнөја быдмыг вөрсө бырөдөм.

Понольсө керөдыгјасыс лыфдөны: понольсө-пө ке-рөдам щөщ вөрсө візөм могуз. Онкө-пө гежөгті быд-мыг вөрсө, щөкыдысла бур вөр оз-жө вермы быдмыны. Збыльсө-жө абу зік на ногөн. Пурјасан материал вылө понольсө керөдөны медбурсө, медмичасө. Сіз-кө вөр заготовітан організаціјас бырөдөны медбур пө-лөс быдмыг вөрсө. СССР-паста козпу понольјассө керөдөмыс кајіс повзымөн выјө. Вегігтө міјан Војвыв Крајын, медеа вөраін местаас, ез-нын кут тырмыны понольыс. Со мыј вөсна вөр заготовітан організаціја-јаслы лоіс өні кутчіғны кызпу һөрјас керөдөмө.

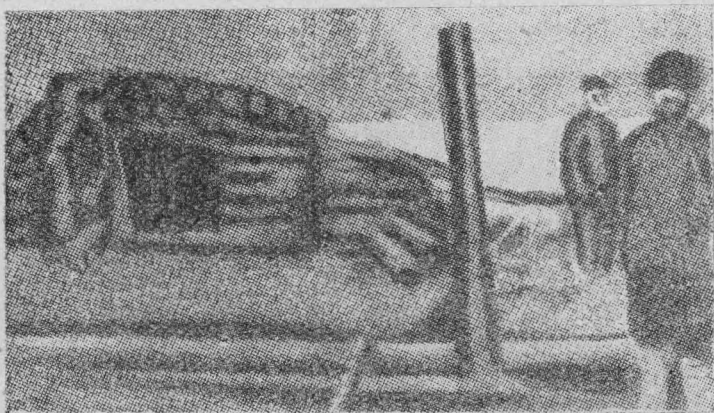
Сымында-кө понольыс вөлі візгысөө 8-10 мільо-нөн кубометра пурјасан вөр јурө, мыјда-жө кутас-ковны Војвыв Крајлы понольыс пјатілетка помасан воө, кор вөрлезөмыс кајас-нын 65 мільон кубометрөз!

Татчө позас сөмын өтітор шуны: тазөн, варвар-скөј ногөн быдмыг вөрсө жугөдөмлы мед вөлі пуктө-ма пом. Кымын регыджык, сымын бур. Колө зікөз вежны пурјасан ногсө. Пурјаснысө мед вөлі поноль-јастөг позө.

**Пурјасөмсө меха-
нізірујтны**

Колө дугдыны пурјасөмө по-нөльјас візөмыг, коді зев донөн сувтө Сөветскөј Сојузлы. Понольјас местаө лөсөдны проволока да сутуга һөрјас.

Сыыг кыңзі колө кокнөдыштны пурјасан ужсө — механизірујтөмөн.

Поноль шонган сруб

Көні гурө емөз-нын видлөгјас. Öтi paдa, лiбө уна paдa плiткајас пурјалöны торја сооруженнöјас лөгöдöмөн. Пурјасанинас лөгöдöны кык понтон (вавыв посјас) да на костö лөгöдлöны керјассö проволокајасөн пурјалöм вылö. Мыјөн öтi paд пурјасгас—вöјтöны да сiјö paд вылас елеваторöн лөгöдлöны мöд вевса paд. Сiјi пурјалöны помасöзys, кымын paд колö да лезöны сетыс ештöм плiтасö.

Тащöм нога опытјассö лыффöны бурөн. Регыд мыгыт ащöм нога пурјасöмыс пырас i мiјанладорса вөр-кылöдан ужö.

**Öтi вевса наката быдса пурјас пур-
јалöм** Öтi вевса наката пурјасыс, код-
јас мунöны-нын транзитнöј тужөн,
СССР-са быд аслыс пöлöс јујасын
пурјавгöны аслыс пöлöс формајасөн.

Ветлуга ју вылын пурјавгыны öтарö дiнөн. Сiзөн пурјасыс озжык бергавны да гугжыка кывтöны. Мiјан Вöјвыв крајын пурјалöны сорикоста јылö-дiнөн. Сы вöсна пурјасыс јонжыка бергалöны, вешјалöны струја вывгыс да гöкыджык пырза кывтöны.

Кушом гурё рајонјасын пурјалан керјасас дінладорас вөчөны „пелјас“, а јывладорас „нырјас“. Тајоторсө вөчөны кер вөчанінас, кыгаң керјассө ју дорас кыскалөны. нырјылас домавлөмөн. Таңөн керсө ыккөдлөмкөд колө чорыда вермасны. Өд нырпелјассө шуплөмас быд керјыг јывгыс да дінөыс шыбытчысө 80 сантїметрөн. Сыыг кынзі таңөн ужалөмыг кервөчөмыслыг кыпөдө асдонсө.

Быдса Пурјассө пурјавтөзгыс (ромшїтчытөзгыс да сважітавтөзгыс) первојсө пурјавгысо поснїдік торјасөн, плїтајасө, лїбө челеңјасө. СССР-са кушом гурё јујасын пурјавгысө јешщө-на поснїдік торјасо (једїнітсајасө), шусө „салкіөн“ лїбө „плєнкаөн“, кодјасыг бөрынас вөчгысөны плїтајасыс.

Салкіјас

Салкіјасөн кылөдчөм омөла торјалө молльөн кылөдчөмыг. Сөмын молльөн кылөдчөм дінас сылөн бурлуныс јона төдчө. Салкіјас, мїјан ногөн-кө, „кананеркајас“ пурјавгысөны медса поснї торјасөн—4-5 керјыг. Салкіјасыс кылөдчысөны катїшщөјас вывгаң, поснїд јујастї. Ыжыджык ју вылө уган уөтөас сіјө салкіјассгыс пурјалөны гырыг пурјасө. транзитөн кылөдөм вылө. Салкіјасыс јєна кокнөдөны кылөдчөмсө, жеңдөдөны кылөдчан кадсө да ещажык јөзөн петөны. Сыыг кынзі донтоммөдөны пурјавөмсө да сізжө-ї кылөдігас керјас разалөмыг віңөны. Салкіјаснас кылөдігөн бөж керјыс оз кол, пөлөјјасө оз разөд да бадјывјасө оз когты. Салкіјассө пурјалан местаыс бөрјысгө сещөмінјасө, кытјастї пыржык бозтывлө ыжыд ваөн да поңо струја вылас петкөдны салкіјассө. Поңо і ју вылас пурјавны, сөмын јї кылалїгас колө віңны јїнас жу-гөдлөмыг.

Салкіјассө пурјалөмыс заводїтчысгө пыр-жө шондөдыштөм мыгтыс, лїбө кылөдчан уж заводїтчытөзгыс. Салкіјассө пурјалөны өткузта керјасыг да колө егкө весїт і өткызга керјасыг Салкіјаслөн паг-

таыс вöчгыöны жуасыс серты. Паскыджык-кö да абу зев чуклöг жуыс—пöчö паскыджыка пуржавны. Пур-жалöны öтарö жылöн да öтарö динöн, понöль нöрјасөн, либö кызпу нöрјасөн шывина улö тувјөн клачитöмөн.

Быд кылöдчыг јурö сетчыгö 4-5 салкi да сiјöја-сöс меставылöчыс кылöдö. Кылöдöны i öтi салкiјасөн, Буржык жуас вылын кылöдiг мозыс салкiјассö помыг помö јиталöны. Тащöм öтводна модаа помыг помö јитлöм салкiјасыс шуöны „ношајасөн“. Мукöдлаын-жö, богтам кöт Ветлуга ју вожјас вылыг, шуöны „воз-јасөн“.

Плiтајас либö челенајас

Возö ыжыджык торјасөн лöоны „плiтајас“ либö „челенајас“. Мi шуны кутам „плiтајасөн“, кызi шу-

öны мiјанладорын.

Плiтајас лöоны быдсаторјасөн, кодјасыг ромшит-чыгöны гырыг пурјасыс.

Плiтајассö пурјалöны öтка керјасыг (мольыг), салкiјасыг да ношајасыг.

Плiтајассö унжыкыгсö пурјалöны ва вылас. мукöд дырјыс јешцö јi вылас-на ваыс вогытöг. Сöмын возыв пурјалöмсö вöчöны сещöм жуасын, кöнi места вылас-жö пöчö ромшитавны гырыг пурјассö, либö пöчö плiтајассö петкöдны гырыг пурјассö рöмшитанiн-јасöчыс.

Плiтајассö пурјалöны 60-70 керјыг, öткуза да öткоф кызтаыг, öтарö жылöн да öтарö динöн. Кылö-дiгөн јывладорсö колö лсöбдны ва кыятчöс ногөн.

Наката плiтајас вылас домаган снагтсö крепi-тöны шывина увтiыс нуöдöмөн накат керјас. Накат тöм плiтајассö ромшiна бердас лöзöдöны торја сурја.

5-6 ромшиттöм да öтiлаö гважитöм (јитöм) плiта-јасыг лöоны быдса пурјас, кодјас кылöдчыгöны пер-војја тувјөн возыв урчитöм стојанкајасöг. Сетöнi сiјöс вылпöв пурјалöны уна вевга накатјасөн (клетка-јасөн) маткайн кыпöдöм вылö, либö пароходјасөн нуöм

вылө вылыз пурјавтөг клячитöны öтпомыг кузмöс
ыжыд пурјө.

Шщуна (өирјас) Пароходнас кылөдан пурјасыс
шусöны „Шщукајасөн“ либө мјан
ногөн-кө „өирјасөн“. Ташөм пурјасыс вöчгыöны уна
пөлөс ногөн (формајасөн), кодјасөс паракоднас пыр-
жык кыскöны сöмын вакывтчөссө.

Өирјасыс пурјавсöны уна плитајасыг кузмöс ногөн
Нырас вöчöны карбасныр—јозөн, медем ваыс ез се-
щöма паныдав паракодыс кыскигөн.

**Транзитнөј
кылөдчөм**

Катшщö вывсан да первојја
гырыг пурјассө пурјаланинöчыс кы-
лөдчöмыг öтдор — грузөвөј быдса
пурјасөн местајас вылөз кылөдчөм шусö транзитнөј
кылөдчөмөн. Транзитнөј кылөдчöмыс мунö самоспла-
вөн—быд пурјас вылын вөскөдлыг мортјасөн, либө
парокодјасөн. Паракоднас кылөдчöмыс медга безо-
паснөј аваріјајас лөöмыг да керјас разалöмыг, сöмын
донөн сувтö дај паракодиасыс тырмытөм вöсна абу
быддыргыг позана. Мөдногоыс, самосплавнас — дон-
тöма сувтö да сöмын ужалыг выныс унаколө.

Транзитнөј сплавөн кылөдигөн öтi пурјас вöрсө
нуöны 250-300 кубометра гөгөр. Плитајасыс јитчыгсö
ны быдса пурјөчыс ромшинајасөн (ромшитöны шывина-
гыг шывинаö ноль пелө поткөдлана кыза гөгөр пес
кражјөн). Сөщөм ромшитөм плитајассө (рөмшитöны ноль
плита пагта мјан Ежва вылын кылөдөм вылө) воча
јитöны мөд ромшитөм пуркөд снагт јылө крепигөмөн
(сважитөмөн) да мукөд дырјi свјазка местаыс шывина-
јас јылө клячитөмөн.

Пур кузмöс ногыс öтар-мөдар помјасас вöчöны
гребјас (сынанјас). Сіјөс вöчöны накат керјасгыс-жө,
либө улыныкө лөгөдöны торја брус кодөс, кытчө шу-
пöны греб пощ тујсö да садитöны сетчө греб пощсө.
Гребнас сынөмөн вөскөдлöны пурсө ва тујвыгыс
кежөмгыс.

Тащом пурјасыс пыржык овлывлөны накатөн. Накаттөм пурјас мијанладорын оз овлыны. Öнi воҗа дорыс јешщө јөнжыка, сукжыка пондисны накатавны. Накаталөны 80 % улыса керлыдыс гертi, везигтö 100 % — мыјдгөм кляч улас, сымында-жө накатыс. Тазисö накаталөны, кор пыдын мунап пурјасыс оз гiбдавыны, ыжыдва дырјi кылөдчысгөны да медга-нын кор паракодјасөн нусöны.

Тажö пурјассö самосплавөн, мортјасөн везкөдлiгөн кылөдiг дырјi гурлөны быдзама гөкыд торјасыс. Пурвылыс кывтгыјаслы мукөд дырјi лишнөј јона лөө мырғыны—гребитны да зорјасны гiбдөминјасыс. Тајö пурјасыслы зев јона мешајтчөны төладырјас. Сiз-жө i лишнөј ыжыд ваыс. Төла вöсна берөгө ласкөм пурјасыс уна суткi дорвыв сулалөны, поводфаыс лөчтөз, ыкызи најос оз поҗ петкөдны струја вылө да бура кылөдны. Көч-i вөрғылан да мөдлаө бөр-жө сувтөдас. Пөнөмсö видчыгөм бөрын сөмын вермөны вөрғыны пурајсыс да кывтны воҗö.

Öтi пада пурјасыс абу-на сещөм крепыдөг, зурыгөс. Паккыджык јујас вылын ыжыд төвнырјас вöсна да ыжыд гыјас вöсна јона жугавлөны, полывлөны аварiјас да пурјасыс бөр моҗлө пөрливлөны. Медым видчыгны сiјö аварiјасыс, моҗлатөмгыс, өпаснөјжык јујас вылын, көнi уна diјас да өшјөгiнјас гурлөны туј чөжнас, самосплавөн колө лејтчыгны ваыс кырјыс угөм бөртi. Ыжыд ваөн оз ков лејчыгны. Сөмын оз-жө ков кос ваөз нөрөвитны. Колө бозтны сiјö кадсö кушөм кадын самосплавыс мед уdiјас помасыны косва лотөзгыс. Кос ваөн мијан војвыв јујасын бара-жө верман пөгубнитны, матајтчыны.

Öтi пада пурјассö самосплавөн кылөдiгөн мукөд дырјi гребитөмзыд да зибјасөмгыд омөла төдчөны, пурјыс оз кывыз оз сетчы—мырдөн кыскө пөлөјјасö да diјас вылө. Сещөм пiкө воөмјас дырјыс мездыгөны „рыскөвөј“ јакөрјасөн. Сiјö јакөрјасыс пурјыз пурјö.

новлөдчыгэёны пыжјасөн (ёөктанас 50-65 кілограм-гөгөр) да колігјас дырјі пурјас домавлөмөн чөвтчыгэёны ваас да јакөрыс кокнідіка вермө бөдгөдны пурјассө струјаланьыс, віңны пөлөјјасыг да діјасыг. Сөмын щөщ-жө секи колө бура гребітны да зібјавны.

Пурјассө сувтөдалігөн ваас леңоны пур сувтөдан јакөрјас, ёөктанас 80-115 кілограмма гөгөраёс. Јакөрыс крепітчыгэё пурсө сувтөдалан, медға крепыд снаст јылас.

Өті рада пурјас вылын колө лоны сещөм кылөдчан көлуј да пріпасјас: өті—логост „косак“ 12-13-сантіметра кызтанас да 100 метра кузтанас; мөд—логост 65 метра кузта да 9 сантіметр кызта гөгөр, өті пыж (кокнідікөс) да кык јакөр.

Быд пур вылө колө 20-21 метра коласт јурө өті морт, лібө 4 морт быдса пурјасыс вылө, быд 4 плита јурө өті мортөн.

VI. Уна вевса наката пурјасѳн кылѳдчѳм

Тажѳ жургіжѳдыс ачыс-нын вѳсталѳ, мыј мѳ сѳрнѳсѳ нуѳдам сещѳм пурјасѳн кылѳдчѳм јылыс, кодјасѳс пурјалѳны уна вевса накатјасѳн.

Пурјасан местаас, тѳвнас лѳбѳ тулыснас, торја артелјас заводѳтчѳны пурјасны. Пурјасѳмнас вевкѳдлѳны (руководѳтѳны) катѳшщѳ вѳвса сѳгатнѳкыс, лѳбѳ лоцманјасыс, кѳнјасын пурјавгыѳѳ 3-4 маткајас, ме-дѳ главнѳј чѳгѳјассѳ грузѳвѳј пурјасыслыс. (Матка јывгыс торјѳн лѳѳ вѳсталѳма војѳ главаас). Пурјасан местасѳ бѳрјѳны, кытѳ тувсовја ваыс бѳгтлѳ да ју выласем лыбмѳнја петан тујыс.

Пурјасѳгас, пурјасан конструктсѳјасѳ тѳдѳм кынѳј колѳ кужны јешщѳ бура ратсѳнальнѳја ужѳдны пурјасысјассѳ. Мед ѳтѳ уж вылын ез сулавны ужтѳмла, а мѳдлаын мед вермытѳмја пурсаыс ез мырѳгыны. Сѳз-жѳ ужалысјассѳ оз поз котрѳдлыны ѳтѳ пѳлѳс уж вылыс мѳд пѳлѳс ужјас вылѳ.

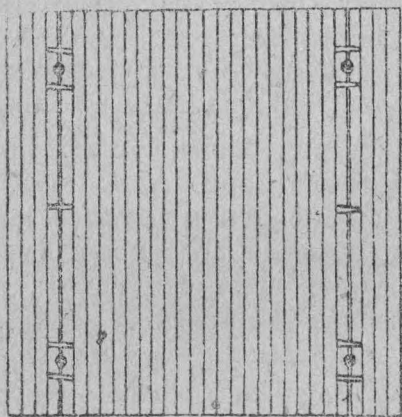
Сы могыс, ѳтѳ пѳлѳс ужалысјас ѳндысѳѳны тувјас вѳчалан ужѳ, мѳд пѳлѳсјас—понольјас песан ужѳ. којмѳд пѳлѳс—понольјассѳ поткѳдлѳмѳ да шонтѳмѳ. Кык ужалыс сувтѳдчысѳѳны јылас да дѳнас керјассѳ клачѳтны, мѳд кык—понольјассѳ зелѳдавынѳ (тувјавны),

Мед уна јѳзыс туплѳдлѳны керјассѳ бунтјасгыс да лѳѳѳдлѳны пурјалан местаѳзгыс.

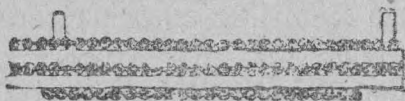
Став ужыс мед вѳлѳ мунѳ ѳтмѳза клачѳтысјасыс вермѳм сѳртѳ.

Клетка

Грузовој пурјаслөн—маткајаслөн да сојмајаслөн—основној јединицајаслөн лооны клеткајас. Места вывгыс лејтчыгём мыгыыс первојја кылөдчан тујас клеткајасыс агныс быдса пурјас туынөг, а транзитној туын—наыг вөчгёны matka помын кылөдөм вылө зевгыс грузовој пурјас—„сојмајас“

В ПЛАНЕ

РАСАД

Черт. № 7. Клетка.

Клеткалөн ыждаыс быдсама пөлрс. Медгыс клеткајасас төрөдөны вөрсө 100 кубометрөз.

Клеткајас вөчгысгёныгысжык жу вожјасө, кыті угтөөзгыс петёны самосплавөн—мортјастөг—места-вылас воём бёрын најөс куталёны matka бердө (көпитёны matka помас). Клеткајассө пурјалөм вылө бөр-жысө јјасөн жугөдлөмыс безопасној местајас, курјас, пөлөјјас, тыјас, көж бөж ластајас да с. в., мед сөмын тувсовја туан ванас поё вөлі петкөдны клеткајассө.

Клеткајасö пурјалöны сöмын куъ пöлöс керјассö — 6,4 метра куътаöс да сыыг куъжыкјассö. Судасö вöчöны вел уна радьö, вежөн-вежөн зик топыдöз течöмөн. Улыс радсö, шуам, лöбöдласны öтi ногөн, а сы вылö лöбöдлöны мöд ногыс-нын — крестөн да с. в.

Пыдöсас кыкнан помас вöчалöны гурјаяс, бабка-јас, кык бабкiөн кыкнан бокас, ставыс 4 бабка, бабка костјасыс кер помјасганыс 0,7-0,8 метраöз. Гурјаясыс кызтанас керјас кофысöг-жö, најö служитöны клетка-јассö куталiгөн домьганiнјас пыддi дај матка бердас пурјалiгөн мöдa мöд берданыс крепитан пыддiыс.

Быд рад тырöм бöрын гурја бердса керјасö, пыцладорсö да ортсыла дорсö топöдöны гурја бердтиыс щупышталöмөн. Сiјö щупöм керјассö јешщö воча нарвитöны, медем буржыка лоас крепитöма гурјајассö. Та-зөн гурјајасыс зев крепыдöг лöоны, быд бокгаң бура крепитöны, пыцлаңö жмитöма, а сiзөн крепыдöг лöоны агныс клеткајасыс.

Таыг кынзi пурјавгысöны i мукöд пöлöс, зик гур-јајастöм клеткајас. Налыг дор керјассö крепитöны понöлјасыс гартöм лiбö снагтыг вöчöм кольчајасөн. Матка бердас крепитнысö улыс радганыс вöчыысö тор-ја крејас (чалкiјас).

Клеткајассö јi кылавны заводиттöзыс домавлöны берегас крепыд пујасö да гурјајасö. Јi кылалiгас дај лезтöзыс најöс бура вiзöны. Вiзтöгыс вермасны мынны да кылавны воъжык кылöдчыны заводиттöзыс.

Клеткајассö кылöдны лезалöм Клеткајасöс кылöдны лезалiгөн зев колö кужны сы вылö борјыны кадсö. Сы могыг бура колö тöдны: öтiкö, клеткајассö кылöдан јуыслыг колö тöдны ваыс-лыг туöм-чiнöмсö, сулалöмсö; мöдкö, колö вегкавны медегкö клеткајасыс туј помöзыс (устöбöзыс) воiс мат-кајасыс воiг кeжлö. Медбур онас удитны петнысö устöбöзыс да устöзаныс лотнас. Мед ещажык ковмiс

ужалыгыс да клеткајассо либѡ маткајассо лишнѡј кад
не сулѡдны.

Клеткајассо-кѡ воужык лежалан, кор кырҕыс уг-
тѡм-на тувсовја ваыс, секі клеткајассо вермас пырт-
ны візјас ылѡ, тыкѡлајасѡ да с. в. Візыв ваыс вѡс-
на клеткајасыс вермѡны јона жугласны, моҕласны.
Со мыјјас вѡсна клеткајассо лежавтѡз нѡрѡвітѡны ва
јамѡмсѡ кырҕыс угтѡз, візыв нырыс лѡнышттѡз. Ле-
жалѡны сешѡм кадын, кушѡм ваѡн медга кокнѡда да
безопаснѡја позѡ кылѡдчынысѡ.

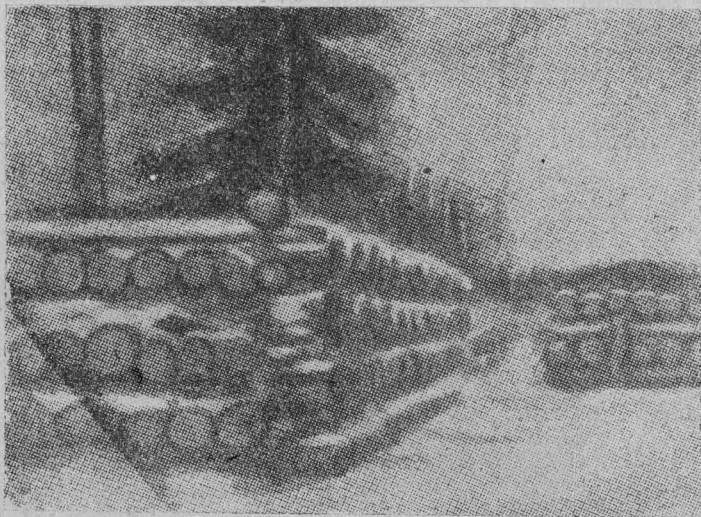
Зев-жѡ ѡпаснѡ ледчыныс вывтѡ ѡдјѡн ваыс јаміг
(чініг) дырјі. Секјасѡ клеткајасыс јона вермасны
когмавын, он вермы најѡс вочасѡн когмѡмгыс віз-
нысѡ.

Лейтчысан кадыс воѡм мыгѡі клеткајассо домјыв-
гыс сорі-кост лежалѡны мортјастѡг, (вольницеј) кывтѡм
ылѡ. Луннас кылѡдѡны мортјастѡг, а вој кежлас бѡр
кутавлѡны дом јылѡ.

Суткі чѡжѡн клеткајасыс шѡр ылѡссѡ вермѡны
кывтны 16-22 кілометрѡз. Сѡмын тајѡ нормаыс
јујас с гертѡ јона вежласѡ—локжык јујас ылын чі-
нанлааныс, а візыв јујасын соданлааныс.

Устѡјасас унаыс клеткајасыс воѡны пыкан ва-
дырјі. Секі клетка-мѡд домаласны да ужалыҕасыс
кыскалѡны најѡс вѡрѡтѡн, либѡ мукѡд ногѡн да візыв
ылас воѡм мыгѡі куталѡны маткајас помас. Маткајасыс
вѡчысѡны сені-жѡ устѡјасас, либѡ сетчѡ кывтігмозыс
сувглѡны клеткајассѡ сѡрас богтавынысѡ.

Вольницаѡн кылѡдігѡн чукулѡгжык јујасын вермѡ-
ны лоавны запорјас. Тані бара-жѡ ужалыҕас сајын.
Запорјасгыс візѡм могыс колана местајасас лѡгѡдчы-
сѡны пѡжа јѡз; сіз-жѡ і отводнајас вѡчысѡны, медым
клеткајасыс візыв нырыс ез кежлыны бужѡг бердса
вабергачјасас, ез чукурмыны.

Уна рада клеткајас тѡлын пурјалѡм

Тажѡ ставсѡ кѡт ескѡн лоас вѡчѡма, клеткајасыс зев-на јона пыралѡны пѡлѡјјасѡ, тыкѡлајасѡ да кспалѡны лѡнтаса кѡж бѡжјасѡ, кытѡнѡ најѡ вермасны когмыны. Сывѡсна клеткајас бѡрас кывтѡ јеш шѡ најѡс вѡзые, кыскалые „воробѡйтса“. Ачыс воробѡйтсаыс вѡжѡднысѡ сещѡм-жѡ клетка, сѡмын сенѡ клеткајассѡ пѡлѡјјассыс кыскавысѡ лѡгѡдѡма торја прѡспѡсоблен-нѡјас (воробѡј), кодјас јылые лоас вѡгталѡма маткајас стрѡйтѡм јылые гѡжѡгѡн.

**Уна рада пурјасѡн
кылѡдчѡмлѡн
бурторјыс**

Уна рада пурјасѡн кылѡдчѡмын емѡг-на јона уна бурторјас, мукѡд нога прѡмѡднѡј пурјасѡн кылѡдчѡм дорые, кодјас пырна олѡма с кыс-сѡны мѡјан Вѡјвые Крајувса кылѡдчѡмын.

Колѡ шуны, ѡ уна рада пурјасѡн кылѡдчѡмас емѡг-на уна тырмытѡмторјас. Абу-на колѡм ге рѡтѡ бур-мѡдѡма (усовершенствувѡма) кылѡдчан ужсѡ, абу-на-

механизирүтөма, коджасөс вөчөмыс, колө шуны, абу-
нүн зев ылын.

Мөдарө-кө, i öñija ногнас кылөдчөм дырji-нын төд-
чө талөн бурыс, мукөд ногөн кылөдчөм сертi. Тащөм
пурјасыс пурјавгыгө төлын кылөдчыы заводиттө-
ңыс. Сіңөн медбур туана вадырјис позө пурјасөмө ма-
нiтчiтөг кывтны. Чiнтыны пурјасөмлыс ас донсө да
ещажык јөзөн мынны кылөдчан ужгыс. Админiстра-
тивнөј надзорлыс чiнтө рөскоджасө. Сөмын уна пада
пурјасөн кылөдчөмыс корө торја, позө-кө сіңсө шуны
гарлун суглун кыңи администраторјасгаңыс, сің-жө i
ужалыгјасгаңыс.

Колөны аслыс кадрјас — лоцманјас, кодјас ескө
бура төдiсны ва тугсө јујаслыс режімсө—туөм-чiнөмсө
да кылөдчынысө медбур кадсө. Төдiсны мед, кушөм-
жык кадө јуыс вогзө, ытвадырза да бурөщ ва дырза
јуыслыс пазтасө да жужтасө, да с. в.

Уна пада пурјасөн кылөдчөм пагкыд јујас вылын
термас мед бура мунны ыжыд ваа дырјыс. Термасө-
мыс да кывтнысө слөјмөдчөмыс тани медга-нын јона
колө сіјөн, мыј қос ваа дырјыс мијан унжык јујасыс
лапкыд ваысла кылөдчынысө оз шогмыны.

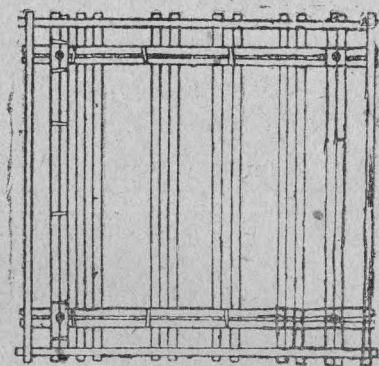
Бура-кө сувтөдны кылөдчан ужсө, первојгаңыс,
колө төвга пурјасөмсө заводитны јанвар төлыгсаң, кор
пурјасигас вочасөн-моз катiшщөас воө керјасыс вөргыс.

**Обруб либө
еурөс.**

Бөрја кывјөн сувтыштлам јеш-
щө „обруб“ вылө. Обрубс мукөд
нога пурјасгыс торјалө сіјөн, сетчө
груитөны куш жеңыд пөлөс сортамента вөр.

Обрубс вiчөднысө ноль пельөса пыдөса јөртөд-
код, најө вөчгыгсөны сещөм-жө безопаснөј јасөн ну-
төм местајасө, кыңи-i клеткајасыд. Обрубсө стрөитөмыс
да сіјөс груитөмыс вөчгыззө төвнас-жө, вөрсө кыска-
мiр дырјыс

Обруб

В ПЛАНЕ

Обруб — 8 № чертеж.

Обрубас посні пѡлѡс вѡрсѡ тѡрѡдѡмыс, грузитѡмыс кайѡ 100-150 кубометроѡ (шпал 1200 шт.). Обрубсѡ ассѡ вѡчѡмас петѡ 25-30 кубометр фаутнѡй, стрѡевѡй вѡр.

Вѡрсѡ сетчѡ грузитѡны, кызі шуѡма-нын, поснѡй да женѡй пѡлѡс сортаментјас (шпал, пес, швырок, плаш-нык, баланс). Обрубыслѡн ыждаыс уна пѡлѡс; сѡйѡ вѡч-гысгѡ јујасыс жужда да пазтаыс вертѡ.

Обрубјассѡ вѡчѡм вылѡ первѡйсѡ лѡгѡдѡны поду-лас 4 кер да на вылѡ вѡлсалѡны пыдѡссѡ шаѡнаја-сыѡ, лѡбѡ мукѡд пѡлѡс куѡ да вѡснѡй сортамента вѡрыс. Пыдѡссѡ лѡгѡдѡны сешѡм топыдѡѡ, меѡым костјасѡдыс ез петны грузитѡм вѡрыс. Сѡйѡ пыдѡсыс „сланыс“ шуѡѡ јешѡѡ „кѡлѡвныкјасѡн“. Кѡлѡвныкјасыс подув керјасас крѡпѡтчысгѡны тувја клач јылѡ.

Сы бѡрын шупѡны обрубыслыс дѡр стѡенијассѡ. Паз костјассѡ кѡлалѡны сешѡмѡн, бара-жѡ меѡым еѡ

гылав грузитом вöрыс. Струб пыщкас нолнан пелöс-
јасас лөгөдöны сурјас (крепитчысöоны подув керјасас).
Сурјассö поэ өтенајасгыс метра мында пыдöжык
сувтöдавы.

Сурјасыс крепитчöны обрубсö грузитомнас. Мөд
радас да медбөрја радас сурјаыг-сурјаө нуөдгысöны
воча щупом керјас, кыңи-и клеткајасад. Сурја берд-
јастыс сiјö керјассö воча топавмөн щупыщтöны да
нарвитөмөн да понөл кляч бергөдөмөн крепитöны
сурја бердас. Сещом кык керја крепјасыс пуктысöоны
квajt лiбö көкјамыс пара, $\frac{1}{2}$ крестөн, iлi 2 крестөн.

Обрубсö буржыка крепитом могыс, пелöсјасас
јешщö лөгөдöны понöлыг гартөм лiбö снастыг вöчөм
22-27 сантиметр кызта кольчјас. Кольчјасыс ры-
чагјасөн крепитчысöоны обруб вылас.

Кылөдчиг кежлас лөгөдчöмыс да кылөдчöмыс мунö
клеткајастö моз-жö.

“Прислужнöј” вөр вылас, мыжыг вöчгысö обрубс,
вижöны брак пујас да пес вөр.

Места вылас воом мыгөти дор керјасыс вундавгысö
пес вылө, а пыщкөсас кылөдан вöрыс сдajтчысö кыңи-и
мукөд пөлөс петкөдан вөр.

VII. Грузёвöй пурјас да сетчö коланаторјас (такелаж) лөгöдöм

Матка

Грузёвöй пурјаслөн медга главнöй торјыс (частыс) лоö matka. Лөгöдöны сijöс пур бöжас. Сы вылын пурјыслөн став крепöгтыс да вескöдланторјасыс (правежыс).

Маткајаслыс формасö вöчöны кузмöснога прјамугольнiкөн. Бöжладор помыс трапетсiја формаа, сijöс шуöны „кiчкаөн“.

Маткаыс вöчгыгö медга крепыда мукöд клеткајас дорыс.

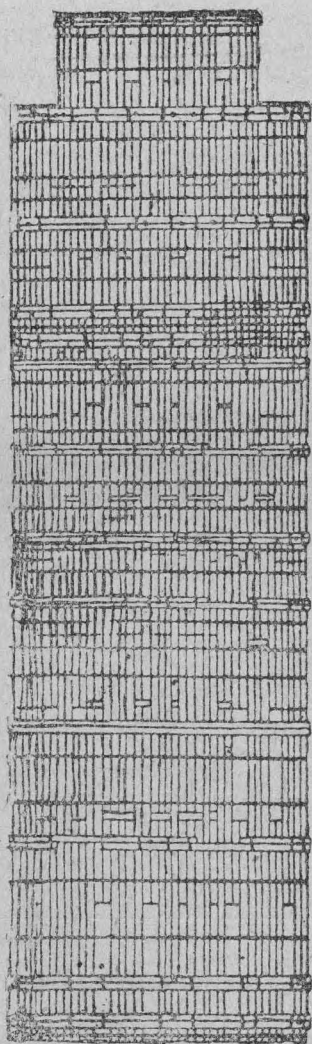
Cijö медгасö колö сijөн: öтiкö — сы вылö лөгöдчыггö клеткајассö куталан став крепöгтыс, сы вылын кывтiгас став вескöдлöмыс (правежыс).

Mödkö — matka вылас јона сölö грузыс да сы вöсна жебжыка вöчöм matkaјасыс пыр-жö вермасы пазавны.

Маткасö вöчöм могыс катiшщöјас вылын бөрјöны шылыд подула увтас мөстајас, медым маткасö кокнiджыка почiс петкöдны тувсовја ванас. Корсурö вöчöны јi вылас (тыјас вылö лiбö мукöдлаö). Сöмын јi вылад вöчöмыд абу зев бур. Вермас јiыс жугавны да ватлавны matka гөгöрыс. Ферт, секi-тö оз ло зев бур бырöд пiјад ужавнытö.

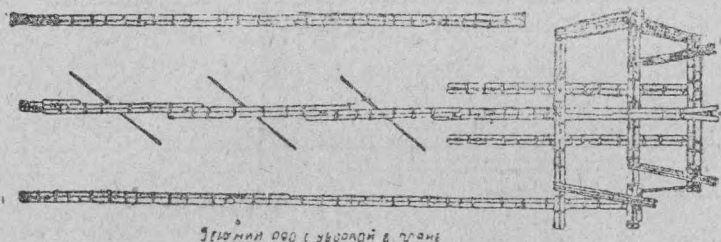
Мөстасö бөрјöм мыгныс, стрöјiтыгыс (унжыкыгсö лоцманыс) вешкајас сувтöдлöмөн ылöсалö куэтасö да пастасö стрöитан matkaыслыс.

Куэтасö ылöсалiгөн пыдi бөгтöны ташöмторјас: öтiкö — зев-ö ылöз лоö кывтöмыс, кущöм јуöд (бур јуöд алы омöль јуöд) да унаö лоас бөгтöма клет-

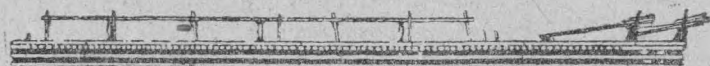

План сѣрні матка нудѣслѣн 1-їа радис. — 9 № черт.

кајассö. Мөдкө, ужалыгјаслы да служашщөјјаслы ола-
ніныс (казонкајасыс) матка, вылас алі оз ло. Сіјö

Детальный вид с узорами в плане

Матка — № 10 черт.

казонкајассö вöчлöны, і matkaјас вылö, і торја клет-
кајас вылö (сіјö клеткаыс јона ыжыджык да зумыджык
мукöд клеткајас дорыс, шугö „подматочныкөн“). Бур-
жык дерт matkaјассö жеңыджыкаөн вöчавны, а ка-
зонкајассö подматочныкас вöчавны. Сіңөн јона кок-
навмö matkanas вөкөдлөмыс да подматочныксö кокныд-
жык пурјавнысö matkasö дорыс.

Matkayслөн кузтаыс, кор казенкајасыс подма-
точныкјас вылынöс, 58-65 метра гөгөр. Пастаыс — 19
метра гөгөр. Сіңөн matka помас бурöщ лөгалöны, тө-
рöны кык ортча клеткајас. Кузжык-кө вöрыс да
паскыджыкөс клеткајасыс, секі matkaыс паскыджык
ковмас.

Маткасö пурјалöм

Кор-нын лоас ылöсалöма мат-
каыслыс кузтасö, секі matka куза-
лаыс, мөда-мөдöгыныс öтышта кост-
јасөн (3 метра костөн). лөгөдлыгö ут керјас. Сіјö

керјасыс візгыгöны 8-сан да 17 сантыметр кызта пес
вöрыс. Кузтаыс налөн мед вöлі бурöщ клетка керјас
кузтаыс, медым matka паста ногыс бурöщ вöлі сузö
кык куза керјөн. Сіңөн первојја радсö, matka пыдöс-

сö клячитігөн озжык кутны мешајтчыны ут керјасыс.

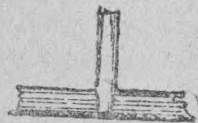
Матка пыдöссö колö пурјавны кос керјасыс, козјасыс да ыывпујасыс, медем вевтасжык лоис маткаыс.

Подув керјасыс вольсавгыны сізі, мед быд кер вöлі сузö жынсöмыдна ортча өккерсö — вежөн-вежөн муналöны.

Маткаыслөн кузтаыс-кө 60 метра да пагтаыс 19-20 метра, секі сетчö колöны вель уна „бабкајас“ да „ухватјас“ сы гөгөр снастјассö гартлыны. Уна бабкајас колöны-і ассö маткасö крепитөм вылö.

Бабкајасыс да ухватјасыс кыңзі, колöны јешщö сетчö „верстајас; најö колöны „воробјас“ вылö, код, јас јылыс лоас возынжык висталöма.

Бабкајасыс колöны 23 шт, уха ватјасыс — 19 шт, верстајасыс — 4 да сыыс кыңзі соплакјас — 9 шт. Нај-öс помывв јөртöны улыс рад шупа-

сас сы могыс улыс керјасас вöчöны шупöдјас да сетчö-і бурöща помјассö лөзөдöмөн јөртöны бабкајассö, ухватјассö, соплакјассö-да верстајассö. Бöрынас најöс крепитөм мога-зелöдалöны тувјасөн

Нарвіа сурја-11 № черт.

Бабкајассö жужтанас вöчöны 3 метраөз, 17-20 сантиметра кызта пујасыс. Бөртөвөј (бор) бабкајасыс колöны 6 шт. (3 штукаөн быд бокö) өтсудтаөн верстајасыскөд. Најö колöны воробјассö крепитны.

Ухватјасыс унжыкысö вöчгылöны кыңпу кражјасыс; кузтанас 3 метра да кызтанас 25-35 сантиметра гөгöрыс. Најö сувтөдлысöны вылö дінөн. Ухват пујасыс кырсö оз кырыны.

Верстајасыс сувтөдлысöны 4 метрасаң да 5 метра жужтас, 26 сантиметра гөгөр кызтајасыс.

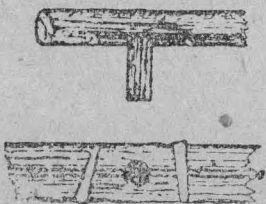
Соплакјасыс, өтi-мөд шөрсa — „Коңевөј“ кыңзыс, жужтанас 4-5 метра гөгөр-жө да кызтанас 18-20 сантиметра гөгöрыс. Шөрсaыс (коңевөјыс) соплакыс колö

лоны өтжужта бабкажасыскөд, улө-вылө 3 метра гөгөр.

Маткасö стрöитигөн медга главнöй ужыс лоö пер-
вој радсö вольсалöмыс да первојја (пыдöс) радсö кре-
питöмыс. Сы былö медга-і колö пуктыны став кужöм-
тöдöмсö.

Мöд радыс вöчсывгö паскыджыка первојја (пыдöс)
рад дорыс, да сiзi-жö лөгöдлыгö кичкаыс да сещöм-
жö коспужасөн.

Мöд радсö вольсалöмыс заводитчыгö пöперечнöй
крепјас лөгöдалöм бöрын. Крепјасыс былö бöрјöны
пес вөр, öткoд ул кöт кос. Ем-кö матын пiпујас, сiјöс-
кералöны крепјасыс былö.

Крепјассö нарвiтöм — 12 № черт.

Крепјассö вöчöны сiзi — кык кер ортчөн топöдöны
нарвiөн бабка пурјас бердас, кыкнансö бабка бердöд-
ыс шупыштöмөн.

Крепјассö места вылас лөгöдлöмыс вöчызгö по-
мыг-помö јiтлыгöмөн (матка пагтаыс öгпомга пујас-
ыс сузтöм вöсна). Сiјö јiтöджасыс шугöны „прiвертыш-
јасөн“.

Мöд радас керјасыс вольсавыгöгö крепјас костас
дiнла дорнас ортсö да пыщланö јывјасөн. Мöд радсö
паскöдыштöм вöснзыс, шöрас, метра жын мында ко-
лыштöны косттор. Керјасыслөн јiтлöмыс мед вöлi вöö
мед шöрса бабкајас, ухватјас верстајас вестас.

Крепјас костас лöдöм керјассö буржыка крепiтöм
могыс быд вiт-квајт мыгтi лөгöдöны кык куим раз-
держкiјас. Керјасыслөн шöрвыјын колö лоны јiтвеж
везтас. Сiјö јiтöд керјасыс шугöны „межеумкаөн“.

Кічкаас керјасыс кузтанас колёны кічкаыс пагта серті.

Möd radсö пурјалёмыс вёчыггё öтi кляч улö кык керјөн, лiбö куим керјөн клячитёмөн. Кор понöлыс-кö жеңыджык, оз кут сузны (кыз пöлöс керјасыс вöсна), сiјö понöлас јiтöны мöд понöлөн. Сещöм ногнас вöчсмыс шугö „гужиөн јiтёмөн“. Ромшинајасыс пуктыгöны 17-25 сантиметр выјö пыщланö керпомјасганыс да помјасас тувјалöны тувјас. Ромшинајас ортсыас керјассö оз-нын лөгöдлыны, а лөгöдлöны ромшинајасганыс да мöд керјасöзыс.

Kojmöd radсö лөгöдлöны matka кузмöс ногыс: лөгöдлöны сiзи-жö, кызи-i улысса radсö вежөн-вежөн нуöдалёмөн. Керјассö лөгöдлытöзыс первој вöчалöны кузмöс нога крепјассö (kodјас сiзи-жö крепитчыггöны нарвиөн бабкајас бердас.) Понöлјаснас крепitöмыс тајö радас унжыкыгсö оз вöчлыны дај нинöмла сiјö. Сы вöсна јона кокнаммö тајö ужыс (визтыггö кадыс. гöм визöмыс да јöз выныс).

Нöлöд радыс лөгöдлыгö сiзи-жö, кызи-i мöд радыс, став крепitöмнас-i клячитёмнас.

Bitöd радыс корсурö лөгöдлыгö көсöјөн, 45 градуса пельöс выјөн. Торја тöдчана торјас мукöд радгыс абу-жö, сöмын гöкыджык ужавнысö. Көсöј radсö вöчоны сiз-нын мода вылö торја колöмыс сiзсö вöчнысö абу. Вылыс радыс (выгтилкаыс) лөгöдлыгö кузмöс ногөн.

Kvajtöd радыс (mi сiјöс медбөрјанас-нын лыдфам) лөгöдлыггö вылыссö жожјём пыдфыс. Керјассö лөгöдлöмыс вöчыггö первојја да којмöд радјасыс мозыс-жö, јитвеж кост керјасыс-i. Крепитöмыс сещöми-жö, сöмын буржыка: крепитан керјассö бөрјöны кызжыкјасöс.

Керјассö лөгöдлiгөн мед шөр визсö (коңевöј), ужалыгјаслы удобство вылö, керјасыслөн вылыс бокјасыс вороб бердöдыс лöсјыгöны. Керјасыслөн шөр визыс шугö „подпјатноөн“.

Маткаас кызі-і куѳтанас, сізі-жө-і кызтанас вöрыс трукытчыгö уна пöлөс: мичаоѳ вöчөм керјас, подтоварныкјас, шпалјас да мукöд пöлөс. Подтоварныкcö да шпалcö вольсалöны пыржык мед вылыс радас, медым лөсыджык вöлі ужалыгјасыслы ветлөдлынысö.

Маткаас керлыдыс (кубөметр лыдөн) овлө уна пöлөс, аслас ыждаыс серті овывлө 940 кубөметрған да 1550 кубөметрöѳ.

Матканас везкөдлан Кичка вылас везкөдланторјас-сö лөгөдлөмыс шугö магка үбөр каөн (везкөдланөн). Нöл верстајас вылас, кодјас чурзіöны matka шöрас, помјывланас лөгөдöны кујим „бердö“ Бердоыс візöднысö нарвіжөн топöдөм кык ортча керјас, вылыс бөксö і улыс бөксö лөсјөма. Бердоыслөн куѳтаыс лөгөдчызö верста костјасыс серті. Нарвінас топöдөмыс вöчгыгö крөпјастö мөз-жö.

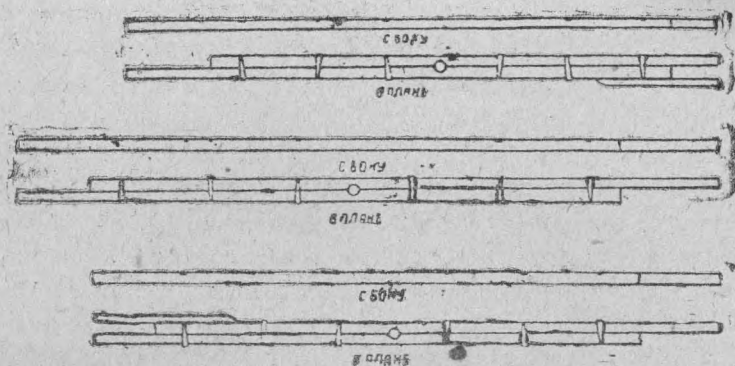
Нöл верста костас вöчгызö кујим вөрöб; сіжөн ваыс лепталöны лотјасcö да јакөрјасcö: лептөм мөгыс лөгөдчыгö щöщ вөрöб помас вөрөпјас 8, 5 метра выжö. Сізкө вөрөбcö вöчöны сізі-жö лөсјөм керјасыс бердас-мөз, жö кујим бабка обфелатöны да сы помö вөрөпјас лөсјöны.

Быд берда шөрö вöчöны рөзјас, кытчö гујöны бабајасылыс јөгтөмла дөра помcö—„шејкасö“. Мидар помнас-жö (улыс помнас) сувтөдчыгö кыпөдөм крөпитас (пөдушкаас), тујимдөм (кодјыштөм) інö

Медым омөлжыка зыртчис баба шејкаас пуктыгö чугун пөдушка, лйбö „сковородка“ вылө. Лөб сізі, вылыс помыс баба шејкаыслөн лөгөдчыгö бердас, а улыс помыс—сковородка вылө, кыпөдөм крөпи вылө.

Бабајасыс унжыкысö вöчгыгöны пожөм вöрыс, кызтанас 50-55 сантиметр да куѳтанас 1,6 метра.

Вөрөпјасыс, бабајас лыд сертіыс, овывлө кујим шет. Најö лөсгыгöны коз вöрыс, везкыд увтујтөм пујасыс. Вөрөпјасыслөн, да бердајасыслөн куѳтаыс вöчгыгöны бурöщö кык верста кост выжö. Вежөн мунаи-

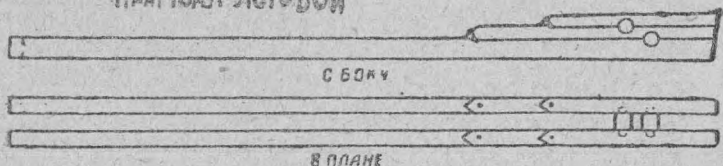
Бердолон боксааны да план еерти видис. Выліас — первоїа разворотис, бердо шбрас — иїд разворотис, уліас — коїмїд разворотис. — 13 № черт.

інтыс воропјасыс бозтōны прамоугольнык форма. Вороп-сō лōгōдігас, векнїджык бокыс лōгōдчыгō водсōн, а паскыдлажыкыс—сувтсōн.

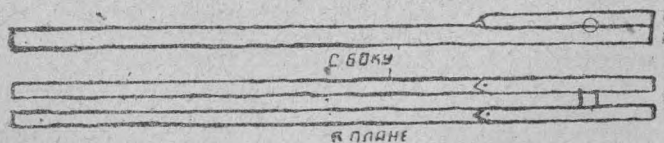
Бердајассō, бабајассō да вōропјассō ас местајас-ас лōгōдōмыс лōо маткаыслōн оїтї медга тōдчана вōчōмтор. Сїјō вōчōмторјыс і лōо воробыд.

Моd кад уборкаыслōн—сїјō кїчка вылас да матка пельсјасас крамбалјас лōгōдōм.

Крамбал лотовой

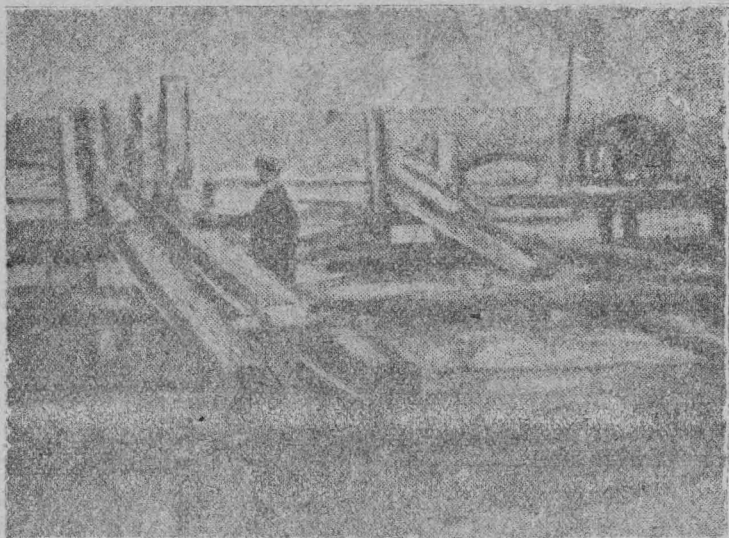
Крамбал якорный

Крамбал.

Крамбал—сіјө һольнан, боксө лөсалөм кык кер; кузтанас 7,5-8,5 метра гөгөр да өтї мөдсаныс 0,20 метра ылө лөгөдөмөн. Тајө керјасыс асланыс помјаснаныс чургөдчөны (петөны) кічка бөжас 50 сантїметра ыјө. Улыс помјасыс керјасыслөн мыжөоны бабкајасас да жеңидік тувјасө, а ылыс помјас костас, кодјасөс лөгөдөма торја ут ылө, да чурвықөны ва вевөсас, пуктыгөоны пу лібө чугун каткајас. Крамбал керјасыс крепітчыгөоны кічка ылас.

Ыжыджык matkaјас ылө вөчөны вїт крамбалөз. Најө вөчгыгөоны ваас лотјассө да јакөрјассө лөзөм ылө. Вөчөмыс торјалө кык ног. Матка пелөсса крамбаласыс вөчгыгөоны лотјас лөзөм ылө, а кічка пелөссаыс акөрјас лөзөм ылө-дај.

Крамбалсө вөчөм

Кічка шөрас вөчгыгө мед главнөј лотсө өшөдан крамбал (санї).

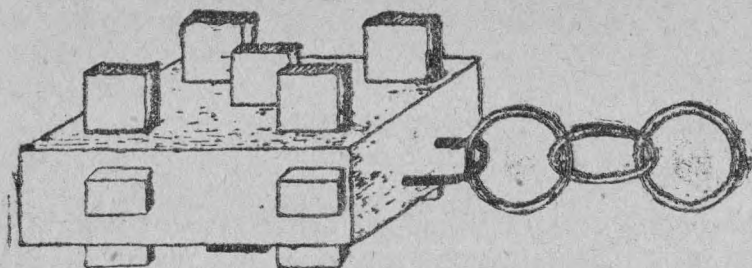
Лотовөй да јакөрнөй крамбалјассө вөчөмыс омөла торјалө, сөмын торјалыштө сїјөн: лөтовөјыслы пуктысө кык утөн (накладка) да кык каткаөн, а јакөрнөјыслы—өтөөн.

Лот.

Матка кывтөмсө назмөдөм вьлө пөльзујтчөны торја грузөн коді

шугө „лотөн“.

Лотсө кістөны чугуны параллельіпінөда формаөн (сурөс-пелөсөн) выступјасөн. Сїјө выступјасыслөн жуждаыс—0,10—0,20 метра. Најө оз торја өөктөдны лотыслыг став вөссө, сөмын јонжыка вермөны гірјыны ва пьдөссө, да сїјөн—маткасө назмөдны.

Лот — 15 № черт.

Лот помас вөчөысө торја вуг „мочка“ кодлыг помјассө пьдөз өтпомыг кістөма лотыскөд. Вуг помас лөвөдөма жеңьдік чөп кык-кујм гөгрөс көрт кольчјасыг 50-100 міліметра кыза (лот өөкта сертіыс), кытчө лот помас снастыс крепітчысө: гөгрөс кольчјасыс өтмоза да назөжык зыртчысөны, уна колтчајассө вөчөны сїјөн, меым ва пьдөсас лот снастыс омөлжыка зыртчіс.

Шөјма помө (кыз пенковөј снаст), льбө чөп јылө јітөм лотыс лөзөыгө ваас да кысө ва пьдөсөдыс матка бөрсөныс да назмөдө маткаыслыг кыван өдсө.

Лотјаснас вөдітчөмыс заводітчіс 50-д војасө колан немган. Первојсө најө вөлі вөчөысөны ізыгө, шөр-выјөдыс вөчөм роуө снастсө крепітлывлісны. Оні-жө

лотјасыс вöчöгöны торјасöн, течныс-козавныс поча-
наöн, мыј вöсна јона кокнавмö сјöс новлöдлiгöн, вö-
дiтчiгöн да, сыыс кынзi, потö зыртчöм-щыкласöм
торјассö (чагтјассö) вежлавны выль чагтјасöн.

Лотыс вагыс бөр кыпöдчыгö сы помö, јiтöм шеј-
манас, кодi главнöј лотыслöн муно катка саны вывгi-
ыс да лотсö лецiг-лептiгас бергöдлыгö первоја (кiчка
ывса) развöрöт воробас. Пелöсса логјасыслöн шејма-
ыс, кодјас пелöсса крiмбалјасас, бергöдлыгöны којмöд
разворотса воробас.

Медым лотсö кутны пыр колана выјын, не лез-
ны вешјавны бокö, быд лотö лöгöдзыгöгö јешцö „воз-
жöвöј“ снагтјас. Öтi помнас сiјö снагтыс көртавзыгö
лот пом колчаас, а мöд помнас — матка ывса мед
дор бабкаас. Сiзöн лотыс оз вермы некодарö дорнаг-
ны, нi шатовтчыны, кодi јона мешајтчывлö логнас
вөөкöдлыныыс (управляјтiгöн).

Јакөр

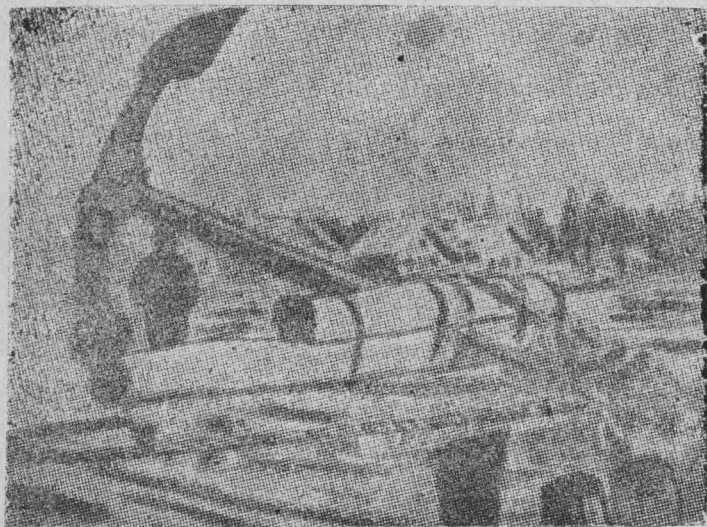
Кылöдчiгöн матка вылö колö-
ны речнöј тiпа жеңыфк, кыз чöрс-
јаса кык вожа, јакөрјас. Гурјасыс мед вöлi бурöс
крепыдöс — да помјасыс паскалыштана „лапјас“ модаа.

Куз чöрсјасыс оз коены сiјöн, мыј ју ывса јакөр-
јассö вагыс пыржык лепталöны торја снагт јылын,
кодi шугö „сукаöн“. Сукаыс көртавзыгö јакөр пјатоас
лiбö лотас; сы вöсна, кызi чöрссылöн сiз-жö i рыча-
гыслöн јакöрсö лептавын коланлуныс абу.

Вылiас, чöрс пом пырыс, гујöма ыжыд колча. Неы-
лын сезан чöрсас, јакөр гурјазыс, мöднөгöн паскөды ш-
тöма торја помјас, кодјас шугöны „рымјасöн“. Вылiс
помыс чöрссылöн рымјаснас јöртчыгöны торја керјö,
кодi шугыгö „штокöн“. Штоксö вöчöны кызпу керјыс
7 метра кузта да 22 сантиметра гөгөр кызтанас. Што-
кыс лöгöдзыгö јакөр гурјасыслы крестöн.

Шток шöрас щупöны бурöща јакөр чöрс паска-
лыштанiныслы да сетчö јакöрсö лөгöдöм мыстi-
ыс вылiјас пуктöны мöд кер да најö воча көрт тувјасöн,

шынјасөн бура крепитёны. Штоксё лөгөдёны, медем
јакөрсё ваас лөдөм мыгтё гурјасыс сащисны муас, а ез
төрны да кысгыны водсөн.

Кык гура штокаа јакөр

Јакөр помас көртавгыёны кык торја снагтјас:
„шејма“ да „сука“. Шејмаыс көртавгыё јакөр чөрс
пом колтчаас, а сукаыс — сiјё местаас, кытi чөрыс
вожалё гурјаснас. Јакөр сукајасыс лоёны кичка выв-
са јакөрнөј дорса крамбалјасас да бергөдлыёны мөд
разворотса бабаас. Шејмајасыс-жө лоёны кык шөрс
крамбал костас, кор оурё крамбалјас, лытi а вылас на-
рөснө вөчөм стојкајас вылын да бергөдлыёны пер-
војја разворотса воробнас.

Вагыс јакөрјассө да лотјассө воробнас кыпөдөны
оз шејмајаснас да сукајаснас, а нарөснөј лөгөдөм
снагтјасөн (көгакјасөн), кодјас шугёны јешщө „воро-
вөјөн“, лiбө „разноснојасен“. Тајё нар снөјсы вылө лө-
гөдөм снагтјасыс лоёны кујимнан разворотса бабајас
вылас.

Быд крамбал помын колёны бур жеңыоик пен-
көвөй канатјас—„клевка“, кузтанас налөн 8 саң да
15 метра куза да кызтанас 130 саң да 180 миллимет-
ра гөгөр. Кор јакөрјассө да лотјассө кыпөдөны, клев-
канас кыпөдөны шејмасө, либө сукасө вотјоны. Кор
өвтөны — раёны да секі ваас воём мыгы јакөрјасыс
а лотјасыс ужалёны-нын шејма јылас.

Грузөвөй пур либө сојма

Маткасө, куш ассө кылөдөмыс
лолывлө сөмын секі, кор стрөітан
места вывсағыс клеткајасыс да об-
рубјасыс богтавысө абуөг.

Кылөдчысө сјө оз мед помса (һізөвөй) пунктја-
сөзыс, коді економическі абу выгөднө, а кылөдчысө
первојја ју вож устөјасөзыс. Сені ју вожөдыс молльөн
петкөдөм керјассө пурјалёны клеткајасө да куталёны
матка помас.

Матка помас куталөм клеткајасыс да обрубјасыс
лоёны быдса грузөвөй пурјөн, коді і шугө „сојмаөн“.

Сојмаыс лоө самостөјательнөј транзита једінітсаөн.
Сјө сөргыс нуө кык радөн домавлөм 60-80 клетка-
өз, либө обрубөз (30-40 шт. өтї радыс кузтанас ов-
лывлө 450 метра кузтаөз.

Пурсө вөјтөмыс вөчгысө сөщөм арталөм герты,
меым кывтігас пур улас ва запасыс вөлі 18 санти-
метрөз; таз вөчгө кор ваыс 1,4 метра дорыс вылын-
жык—таыс-кө улынжык сулалө, секі колө-һин еща вьлө
9 сантиметр судта.

Кер турасыс, сојмаас төрөдөмыс, вежласө 4.000
да 7.000 кубометрөз. „Чалјасөн“ (4 рада клеткајасөн)
кывтігөн тащөм кык мында ыждөдөм сојмаыслөн ту-
расыс—кајлывлө 14.000 да 15.000 кубометрөз.

Клеткајассө да обрубјассө матка бердас шлануј-
төмыс вөчгысө „лежнајасөн“. Шлак вылас колёны
цинкөвөй снастјас, чепјас, пенкөвөй да мочальнөј
снастјас.

Чепјасыс клеткајассо домавлыны колёны 20-сан да 25,5 міліметр кызтаоң; цінкјас — 40-сан да 50 міліметр кызтаоң; пөңкөвөј снагтјас, кодјасөн војдөр вө-чїтчывлөма-нын, — 20-сан да 30 сантиметр кызта да мочальнөј снагтјас — 30-сан да 40 сантиметр кызта.

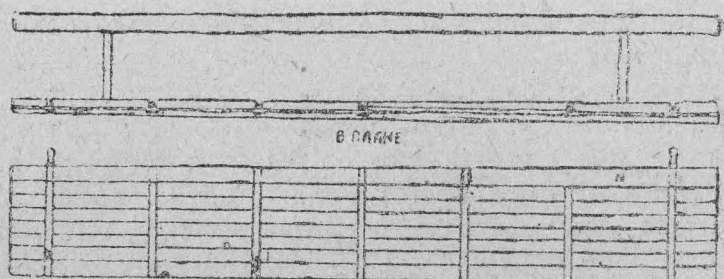
„Лежняјасыс“ крепитчыёоны матка вывса улыс ухватјасас, бабкајасас лїбө клетка вывса гужіас (колт-чајасас) лїбө обрубјас. дор ухватјассаңыс лежняыс лөгөдчыёо клеткајас да обрубјас дор пөлөныс. Шөр-са ухватсаңыс крепитчыёо кык лежня, кодјас бөры-нас нудчыёооны клеткајас да обрубјас шөр костөдыс. Лежняјасыс быд клеткаын да обрубын клачавгыёоны бабкајас бердас, лїбө гужіјасас, код сурө клачїтчы-ёоны і клеткајасас.

Матка бердас домалөм клетка вылас (подматоч-нык вылас) вөчөны кык керка — казонкајас. Отыс (лу-гөвөј) служащөјјасыслы да лоцманыслы оланін вылө, мөдыс (горнөј) — ужалыгјаслы. Казонкајасыс ыжданас вөчгыёоны $6 \times 6,5$ — 6×6 — $6,5 \times 6,5$ метраоң. Вөчгы-ёоны најө пыржык јыв керјасыс. Оти казенкаыслөн вөчөм доныс кәјө 340 — 350 шәјт дон гөгөрөң.

Пурјыс бөрса вічөдөм вылө кыкнан керка костјас вывтыс постор вөчөны, вөчөны лоцманлы вышка — „гуланка“. Вышка вылас өшөдчыёо көлөкөл (жынјан), кодөн звөнітөмөн лоцманыс чукөстө ужалыгјассө уж вылө.

Медым буржыка поңис вескөдлыны сојманас вөч-гыёоны јешщө рејјас (сынанјас). Рејјасыс лооны кер-јасыс вөчөм прјмоугольнїк формаа рамајас, кузтанас 10-сан да 17 метрөң. Рамајасыс тыртчыёоны дөскајас-сөн (пөвјасөн) да сөмын бергапана сурја (ог) бердсө колёны вогсөн, медым колны ваыслы ветлан тужсө. Сїзөн омөлжыка ваыс кутас лїчкыёоны рејјас вылас.

Најө крепитчыёоны сојма пөлөныс жеңїдїк снаг-јасөн, да сїјө снагтјассаңыс (бурундукаснас) быд рејөн вескөдлөны торјөн, а оз өтпырјө став рејнас. Бурун-

Рей — 16 № черт.

дукјасыс օтар помнас кօртавғызօны рејјасас а мօ-
дарнас — гартчығօны бабкајас бердօ.

Рејјас лыдыс вօчғызғօны сојмаыс ыжда сертыс да
ваас-вօјօм сертыс; овлывлօны 4-ған да 10-օғ.

Кічка вылас лօгօдօны, снастјас помօ домавлօм,
кык рыскօвօј јакօрјас, кодјасօс крепітօма бабкајасас.
Јакօрнас сојмасօ позօ другпесовтօмօғ вескօдны, ке-
жօдны мыыгкօ. Сещօм колана дґрјасօ, јакօрјассօ, пет-
кօдօны пыжјасօн сојмагыс боквыв да чօвтօны ваас.
Мыјօн сојмасօ лоас вескօдօма најօс бօр лепттօны
вагыс женідік сукајас јылыг.

Сојма вылօ лօгօдօны кык пыж, кодјас шугօны
„дошщанікјасօн“. Најօн пօлзујтчօны јакօрјас
новлօдлігօн да берօгօ ветлывлігօн. дошщанікјасыс-
лօн куштаыс кықі пыржык вօчօны, 4,5 да 5,5 метра куша.

Ужалыг јօз лыдыс matka вылас колօны быд
500 пу лыд вылօ 1 морт, мыј серті овлывлօ ставыс
морт 30-40 гօгօр. Тајօ став ужалығјасыс јукгығօны
кујім категоріјаօ. Первој категоріјаас, лыднас 20% ыс
мында, пырօны квалфітсірованнօј* ужалығјас, кодјас
дорвыв уна во-нын кылօдчывлօмасғ, пістօны ужавны-
сօ кічка вылас. Сыыс кынқі, тајօ ужалығјасыс мед
вօлі бура кужօны плօтнычајтны. Мод категоріјаас
пырօны, кызыс, 50%-ыс мында став ужалығјас, лыдыс
ічօтжык опыта ужалығјасыс. Кojмօд категоріјаас

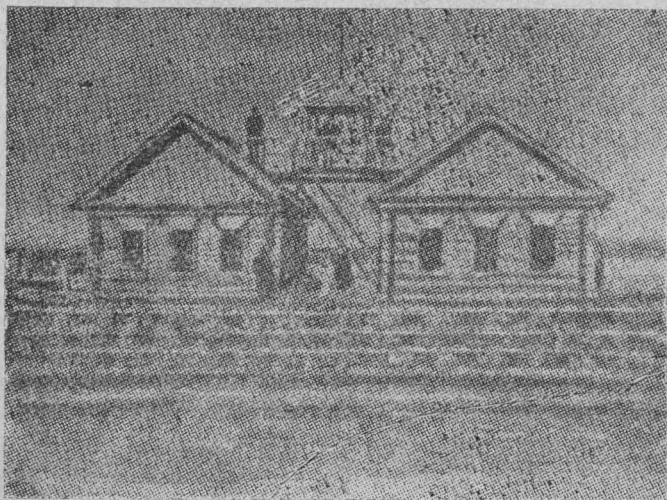
унжыкысö пырöны квалифікатсіятöм ужалысјас, мед
гасö нывбабасјас.

Пур вылас индыгöны öтi агент-адміністратор
да öтi лоцман—пурнас вескöдлыс.

Робочöјјас пыс, морт 2-3 переменаөн пыр де-
журітöны кічка вылас да морт 4 5 пур нырас. Најö
вескöдлöны рејјаснас. Мукöдыс-жö уж вылас, вороб-
јас дорас петöны лоцманөн первојја чукöстöмö, лбö
кічечнік чукöстöмö.

Сојмаөн вес- кöдлöм

Сојманнас вескöдлöм—сіјö зев от-
ветсвеннöј, да серјознöј уж. Ков-
мас-кö пурсö вескодны, лбö, кыз
шуöны, „чегны“ шујгавыв,—лезöны ју пидöсас вес-
кыдыввса дор (бортöвöј) лотсö. Лотсö лезігөн вож-

КАЧОНКА

жöвöј снагтнас кыскöны бокылан, медем лотыс
пурсаныс лоіс вескыдыввланас бокынжык (ва кывтчöс
ногыс). Ју пидöсöдыс лотыс кысöм вöснаыс, матка-
ыслөн вескыдыввса пелöсыслы быт лоö нагмыны
шугаладор пелöс дорыс. Пурјыс секі кутас вомö-

насны да став візув нырыс кутас сѡвны пурјыслы
векыдывыв бокас.

Шујгаладор бокас секі пондас ордјыны векыд-
ладор боксѡ, бозтас друг чукынтана ныр „вкрутую“.
Сіјѡ-на-кѡ оз ло тырмымѡн, секі пурјјасыслѡн рејјасыс
бергѡдчыгѡны векыдладор берѡглаңыс, гіцѡн ношта
ыждас пурјыслѡн пастаыс да јонжыка кутас інмыны
візувнырыс.

Кор пурјыс лоас бергѡдѡма, векѡдѡма ва тујас,
сіјѡс рѡвѣјтѡны: леңасны шујгаладорса бортѡвѡј
лотсѡ, а векыдывывсасѡ—кыскѡны пур вектѡзыс да ве-
гігтѡ рејјассѡ бѡр топѡдасны пурјыс пѡлѡн. Кор-нын,
пурјыс гікѡз, вексѡдчас,—векыд ныр боотас,—секі
колѡм гертыс, лѡтыс кыпѡдчыгѡ, медым ас вѡлагыс
ножмѡдтѡг пурјыс кывтас, лѡбѡ колѡны ваас кыс-
ганѡн, лѡбѡ мед бѡртынас, леңѡны кыкнан лотсѡ, медым
ѡтмѡза вѡлі најѡ дејствујтѡны пурјыслы. Унжыкысѡ
пурјасыс мунѡны кыкнан лотнас гіжтіг тырјі, кыкнан
лот јылас. Ковмас-кѡ пурсѡ кежѡдны векыд вылас
секі первѡј кыпѡдѡны векыд вывса лотсѡ, сы бѡрын
улыс помса рејјассѡ лѡгѡдѡны шујгаладорѡ, а вы-
лысса-сѡ векыдладорас. Сы бѡрын шујгаладорса лотсѡ
вештѡны бокывыв. Тацѡм оператсіјасѡ лѡѡ вѡчлывлыны
зев частѡ, медга-нын міјанладорса кѡжѡг јујастыд.

Тајѡ оператсіјажасыс оз-на-кѡ лоны тырмымѡн да
пурјыс јона-на омѡла пондас сетчыны векѡдан нырас,
секі леңѡны мѡд лотсѡ, слабѡтѡдѡны сылыг вѡжжѡвѡј
снаотсѡ да сіцѡн матыгтѡны сіјѡс воңза лот дінас.
Сіцѡн маткаңслыг сувтѡдѡны ѡтар пельѡссѡ.

Мед бѡрты і тајѡ-на-кѡ оз ло тырмымѡн, секі от-
сѡг вылѡ кутчыгѡны рыскѡвѡј јакѡрѡ, кодѡс петкѡдѡ-
ны бѡкывыв первѡјја лот вестас.

Вомынаінјасті' медым пурјыслы сетны ас вѡ-
лаыг кывтѡм, лептывлѡны кыкнан лотсѡ, секі мед кыв-
тыд помса рејјассѡ паскѡдѡны да сіцѡн візув нырыс сетчѡ
јонжыка пондас угны. Секі пурјыслѡн воңын кывтыг ны-

рыс пондас кутны ва туј нырöдыс да кыскыны аскöдыс став пурсö.

Кор пурсö ковмас сувтöдны стојанкаö — „узмöд-чöмö“, — сөкi первој чöвтасны кыкнан лотсö, сы бöрын, öдсö назмöдыштöм мыгты, чöвтöны öтi станöвöј јакөр-сö, а кор сурö i кыкнан станöвöј јакөрјассö, ва вiзув сертыс да төв јöткөм сертыс.

Шөр ылöссö, грузöвöј пурјасыс вермöны суткiнас кывтны 40-гаң да 50 километрöғ.

Колö шуны, мыј лотјасыс, рејјасыс да рыскöвöј јакөрјасыс кылöдчан ужын бөстöны јона төдчана места. Најö оз сöмын сетны условiјöјас пурјассö бура крепitöмлы (бура пурјавны), најö i агныс лоöны пурјаснас веккөдлан торјасөн. Најөн вöдiтчöмөн, пурјасыс вермöны друг чөгöмөн вежлавны тујнырсö, кывтны ыжыд төлајас дырјi да јона вiзывјас вывтi.

Сојманас кывтны лөзчыгтöғ, сы выпö лөгöдöны став пöлөс iнвентарјассö, кодјас ковмывлöны кывтiгас.

Со сiјö iнвентарыслөн лыдпасыс:

Ыргөн көлөкөл (жыңјан) 40 кг	1 шт.
Кöрт пöнарјас	3 "
Пу ведрајас	10 "
Пөңкөвöј 20 метр куға бечевајас	1 "
Кујiм ведраыжда пуган пöртјас	2 "
Жöгт щайникјас	3 "
Аптөчка	1 "
Рупор	1 "
Гöрд плаг	1 "
0,7 метраа флажок	1 "
Јөжыд флажок	1 "
Јөжыд плаг (манiшка) сулалiгјас кежлö	1 "
Багырјас	10 "
20 метра куға сiгналнöј бечева	1 "
7-мi лiнејнöј лампајас	3 "
Пöпöречнöј пiлајас	1 "
Коловорот	1 "

Лом	1	"
Пач трубао чукля труба	1	"
Корт вугјас	3	"
Ошалан томанјас	2	"
Бурав	1	"
Корт	2	"
Черјас	10	"
Корт пач	1	"
Кассөвөј инвентарнөј ыгајас	2	"
дојмөмјас пасјалан да охрана тpyда нуө- дан ыгајас	1	"

Таыс кынзі, сојма вылын мед вөліны јешщө: коллективнөј договорлөн копјајасыс, ва вывті ветлөдлан правілө, керкылөдөм јылыс да пыщкөссә олөм нуөдөм јылыс правілө, кылөдчан уж вылө расценкајас, уж јылыс кодекс законјас агентыслы, лоцманлы да кылөдчыглы инструктсіјајас, расчётнөј ыстјас да с. в.

Местајасөң воөм мыгті пурјасыс сувтөдчыгө, когманінө, ыбө ректыгөны мөханіческөј способөн, вөвынөн, ылы мортјас вынөн.

Такелаж

Быд катішщөјас вылө, көні лөоны маткајасыс, став такелажсө (колана колүсө,) кодјас ковмывлөны кывтігас, — лотјассө, јакөрјассө да снагтјассө, — мед вөлі лөсөдөма аскадас, төвга бур тујјас дырји.

Матка пурјалөмсө ештөдөм бөрын да уборкасө ештөдөм бөрын, корсүрө өтщөц уборкасө ештөдігөн, лотјас помас да јакөрјас помас јітлөны снагтјассө. Тајө ужсө мед вөлі ваыс восгытөң ештөдөма-нын.

Вөчөны кык пекляа гөрөд, кодөс кылөдчыөјасыс шуөны „крјукөн“ ыбө „щегльөн“. Сесга сылыс помјассө—„көсасө“ гартлөны снагтөн да сіңөн артмө аслас нога јітөд, кодөс шуөны—„колбасөн“.

Міјан Сөвет сојузса өткымын кылөдчан рајонјасын, вөжөн-нын лөгөдалөма да нуөдгөны олөмө чорыд нормајас снагтјаслы да такелажјаслы коді колө ы-

лөдчигас. Мижан Војыв Крајын ташом нормајасыс
өні лөгөдтөмөг-на.

Кылөдчан программа содөмкөд да уна пада пур-
јас (Волга вьвса кылөдчигмоз). Војыв јујасын кылөд-
чөмкөд кыптө зев ыжыд иоланлун ташом нормајассө
лөгөдөм щөщ мижанын (војвылын).

Норма јылыс горнөтөмсаң, колө јешщө казтышт-
ны снагтјасыслыс вөдөтчаны шогмана срокјас куза.

Вөдөтчаны шогмана срокјасыс петкөдчысөоны
ташом лыдпасјасөн:

Пеңкөвөј өира снагтјаслөн:

а) медбур сортыс	5-7 ту
б) первојја сорт	4-5 "
в) мөдсорт	3-4 "
Мөчальнөј снагтјас	1-2 "

Көрт чепјас, наөн вөдөтчигөн:

а) лежна вылын	15-20 "
б) јакөрнөј шејмајас да сукајас пыдди	10-15 "
в) лотјас пыдди (волокушкаөн)	5-10 "
Цинкөвөј снагтјас	10-өз "
Чугуннөј лотјас	10-15 "
Јакөрјас	15-20 "

Тажө став срокјассө лөгөдөма вөдөтчөм опытјас
серти.

Та серти, амортизатсјасө да ассыс ценност угөм-
сө вөдөтчөм пеңкөвөј өира снагтјаслыс петкөдлө та-
шөм таблитса:

а) медбур снагтјас

Шогмана луныслөн % лыд

Первојја тујын	85-90
2-д " "	65-70
3-д " "	50-60
4-д " "	40-50
5-д " "	30-40
Пакла вылө	25-30

б) Первојја сорт

Первојја тујын	80-85
2-d " "	60-70
3-d " "	45-55
4-d " "	30-40
Пакла вылө	25-30

в) Мөд сорт

Первојја тујын	60-80
2-d " "	50-60
3-d " "	30-50
Пакла вылө	25-30

Мочальнөй снагтјас асгыныс шогманалунсө первојја тујјас воштөны 50 да веігтө 100% -сө. Чепјаслөн, цінкјаслөн, лотјаслөн да јакөрјаслөн асланыс ценностыс угө аслыныс вөфитчыны шогмана срокныс серті..

Снагтјаслөн вөфитчыны шогмана срокыс чінө-содө наөн вөфитчөм сертыс. Буржыка-кө кужөмөн да пелька вөфитчан, секі і дыржык служитасны. Сөмын міјан ужалыгјаслөн бура вөфитчөмыс һөті-на абу.

Такелажсө віжөм вылө колө лөгөдавны нарөгнөй вевтувјас (кладөвөјјас) ваөн бостлытөм вевтасінјасө. Медем сіјө кладөвөјјасыс вөліны матын јудорас, выласөз поіс локны пыжајсөн да вевтас сувтны пурјасөн „јакөрһитсајасөн“.

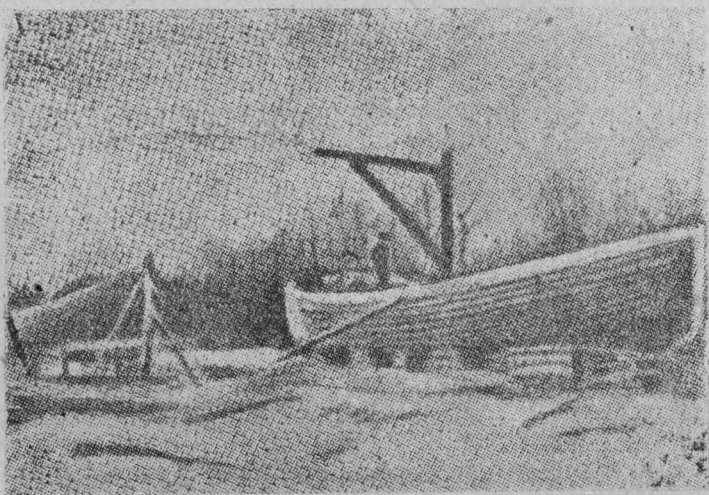
Кылөдчигас пенкөвөј снагтјасөн вөфитчыны колө зевһін пелька, өкуратнөја, медем најө ез орјасны ез сотчыны ухватјасыс правітігдырјі. Ковтөм дырјі најөс оз ков віжны муын, ваын лібө уль руаінын. Најөс колө віжны складјасын, лібө нарөшнөј лөгөдөм јакөрһитсајасын, һајтсө да ілсө бура мыскөмөн да бура, төлөдөмөн (ковтөмөн).

Складјасас, көні снагјасыс віггысёны ковмігјас кежлө, најөс колө вігны кольчаөн тукујтөмөн. Утјас вылын да мед вөлі најөс вевтөма рөгөзаясөн лібө брегентјасөн. Најө шондигаң сещөма-жө портитчөны кущөма ваын вігөмсаң.

Цінкјас да чепјас мед сігі-жө вөлі бура мысма-лөма ді көстөма. Көстөм бөрас цінкјассө мавтны мас-лөөн, а чепјассө — мазутөн. Најө сіг-жө тукјасө быд-мавсёны.

Сөмын јакөрјас да лотјас вермасны кујлыны кы-төн веокалө, медтыкө најөс ковмігас дырјі бостнысө буржыкінын вөліны-а.

Став снагјасыс, хранеңнө вылө сетігөн, бост-чысёны учет вылө, мерајтчысёны, быд снагты по-мас крепитёны „біркајас“ да сетчө пасјёны снагтыс-лағ вес сөктасө, кызтасө, кузтасө да шөгманалунө (кымын тујын вөдйтчывлөма сіјөн). Таығ кыңзі став-торјыс-жө гіжысё инвентарнөј ыгаө.

Снагтјассö (текелажсö) новлöдлöм вылö вöчöны
нароснöй пыжјас — „Јакөрнитсајас“. Такелажсö грузитöм
да ректöм вылö јакөрнитса выласј вöчöны пу кран
(глагол) блок-јылö, кодöс тувсалыјассыс шуöны „ка-
литкаөн“. Сöмын тащöм јакөрнитсајасыс, кодјас вывті
бурöг текалажсö новлöдлöны да кнѣа најöс грузит-
ны-ректынысö, оз-на быдлаын вöчыггыны. Бостам-
көт мијан Војвыв Крајыс, öнöң-на јакөрнитсајасыс оз
вöчыны, көт-егкö кылöдчан уж вылас такелажыс нов-
лöдлыггö вывті-нын уна.

**Грузöвöј пурјасыс
лөн бурлуныс
(вевтырыс)**

Грузöвöј пурјаслөн бурторјыс
јона уна. Öткö — грузöвöј пурјасас
керјыс пурјавгысö места вылас öт-
щöщ керсö лезигөн төвнас. Сіңөн
поэö пурјасöмнас бур кад кежас ештöдчыны да еща-
жык вöчны рöскöд ужалыгјасыслы донмынтöмөн. Мöд-
кö — ју војјасöд петкöдöм клеткајассö оз-нын ков
мöд пöв пурјавнысö, колö сöмын најöс домавлыны,
кутавны војвыв лöсöдалöм маткајас помас. Кojмöд-кö —
керјыс војжык вермö кывтнысö бөрја пунктјасöң, мы-
öн поэö нужöдны кылöдчан кадсö.

Грузöвöј пурјаснас кылöдчöм мијан Војвыв Крајын
торја-нын јона колö, гожöм помас мијанла дорын
жеңыд-да. Сыс кыңзі, грузöвöј пурјасыс петöны
ещажык јöз вынөн, ещажык сегчö колöны јöзыс. Мед-
бöрті, грузöвöј пурјаснас вöрыс кылöдчан тујыс вог-
гöм мыгті медвоң воöны Кардорса вөрпилитан завод-
јасöңыс. Сіјö зев колö, секга кадас вөрпилитан завод-
јасыслыс перебојјассö бырöдöм могыс, кодјас секга
кадас вөр запас былöм вöгнаыс зікöң моз сувтлыв-
лöны ужалöмгыс.

Бостам-кö поснѣ öтї рада пурјасөн кылöдчöм,
налөн тајö вордтујјасыс нöтї абу. Öтї рада пурјасыс
пурјавгысöны сöмын-нын ваыс воггöм мыгті да пур-
јасан інјасöңыс, моллөн кылöдöм мыгті.

Сіңөн зев уна бур кылөдчан кадыс вошө, лышнөй
рөскөдјас петө да лышнөй јөз колө. Сы кыңз, өтї рада
кокнїд пурјасөн кылөдчїгас корсурө ковмывлө вылпөв
грузөвөј пурјасө пурјавны, Сещөмыс практикујтчө Вол-
га ју вылын, Козмодемјанскөј рајонын, Козмодемјан-
скөј карын Марејскөј облагтын.

1. I	јукөд. Бөр овмөс нуөдөм да кылөдчан	уж . 3
2. II	„ Мольён кылөдчөм	10
3. III	„ Запанјас	27
4. IV	„ Морттөм пурјөн кылөдчөм (вольницаөн)	35
5. V	„ Öтөвөгә наката пурјөн кылөдчөм .	40
6. VI	„ Унавевгә наката пурјасөн кылөдчөм	48
7. VII	„ Грузөвөј пурјас да сетчө колан- торјас (такелаж) лөсөдөм	56

Инв. № 4888.

15216

Коми-3

3-1666

доньс 37 ур.

1-2987666